

Ema Goldman

**ANARHIZAM I FEMINIZAM
eseji**

Izbor i prevod:
Vanda Perović
Aleksandar Ajzinberg

Sadržaj:

- **Predgovor**
- **Anarhizam: za šta se stvarno zalaže**
- **Žensko pravo glasa**
- **Ljubav i brak**
- **Tragedija ženske emancipacije**
- **O prodaji žena**
- **Ljubomora: uzroci i mogući lek**
- **Biografija Eme Goldman**

REČ UREDNIŠTVA

Zahvaljujemo se Vandi Perović koja nam je ustupila prevode eseja Eme Goldman s poverenjem i bez finansijske nadoknade.

Zahvaljujemo se Autonomnom ženskom centru što je podržao našu ideju i omogućio tehničku realizaciju.

Zahvaljujemo se Slavici Stojanović na razumevanju i podršci.

*Namera nam je da u budućnosti čitaocima/čitateljkaма stavimo na raspolaganje anarhističku literaturu koja nije prevedena na ovim prostorima, a da edicija **rozæ** preraste u izdavačku kuću.*

Bosa Janjušević
Boris Bulatović

Vanda Perović
Em Goldman kao inspiracija u 2000. godini
(1869. Litvanija, Carska Rusija – 1940. Ontario, Kanada)

Em i ja

Izazovnu ponudu feminizma kao teorije u koricama otkrila sam u svojoj 35. godini u knjižari Čikaškog univerziteta. Poželela sam da vekovne ženske strategije uporedim sa svakodnevnim savremenim taktikama. Istovremeno sam osetila pojačanu nelagodnost u odnosu na suprotan pol. Tu nelagodnost nisam mogla da osvestim, ali privukla me je velika polica sa knjigama iz Ženskih Studija. Posegla sam za zbornikom *Feminističke teoretičarke*, kupila je, pročitala sve eseje i zblížila se sa Emom Goldman. Ona, ljuta anarhistkinja, bila mi je najbliža.

Šta nas je zblížilo, šta mi se toliko svidelo? Njena hrabrost da sledi svoje ideale i svoje srce. Izabrala je da zastupa radikalnu utopijsku društvenu teoriju koja je najburnije reagovala na postojeće vrednosti društva i mizoginiju koja iz njih proizilazi, sledila ju je do kraja života uvek spremna da uloži svu svoju energiju i slobodu. Radikalnost i beskompromisnost su tako privlačne za one koji žive u svetu kompromisa. Em je bila strastvena žena koja je iskusila svu lepotu i gorčinu strasti i ljubavi. Smatrala je da joj pripadaju mnoge stvari: ljubav, zadovoljstvo, zabava, lepe stvari. Većina žena uopšte nije svesna da ima pravo na bilo šta. Em je verovala u sebe. Nije bila lepotica ali je bila šarmantna i harizmatična ličnost, veoma komunikativne prirode, koja je sticala prijatelje i obožavaoce iz svih slojeva društva, od radnika do bogataša. Lepota ne mora uvek biti jedini ženski ulog za uspeh.

Dug je put od Čikaga '85, putujemo tako Em i ja ovih 15 godina, ja starim, sve više upoznajem feminističku teoriju, menjam svoju dušu i svest, ali mi nedostaje Emina hrabrost, trudim se da delam unutar zadatog sistema i da ga sitno podrivam – iznutra, a sanjam Eminu slobodu i hrabrost da živi svoj život, anarhistički utopijski ideal potpune samorealizacije ličnosti u slobodi.

Ona i anarhizam

Poznato je da je jedan broj žena u Americi, Rusiji i Španiji bio veoma aktivno uključen u anarhistički pokret. Skoro sve su, osim Eme Goldman, zaboravljene i izgubljene u istoriji i još čekaju da budu ponovo otkrivene.

Mnoge ideje koje su izvorno anarhističke, danas su deo pokreta civilnog društva, a naročito ih koriste ekološke, feminističke, gej i lezbejske grupe. Ali ono što već 160 godina povezuje generacije ljudi koje su sebe smatrali anarhistima, (a anarhista je "revoltirani pojedinac koji odbacuje društvo kao takvo") jesu ideje o kojima je Em Goldman pisala u eseju "Anarhizam, za šta se stvarno zalaže".

U njemu objašnjava da je anarhizam protiv svih hijerarhijskih odnosa vlasti i autoriteta, a za individualnu slobodu i autonomiju ličnosti. Smatra da je hijerarhijska vlast oličena u: državi koja propisuje zakone koji teže da ograniče individualne slobode a sprovodi ih preko sudstva, policije i vojske i na taj način sprovodi i nasilje nad pojedincem i stvara društvo nepravde i nejednakosti; crkvi koja teži da dominira ljudskim umom i sprečava ljude da misle svojom glavom; kapitalu koji uskraćuje pravo čoveka da zadovolji svoje potrebe i stvara uslove da manjina dominira nad većinom i eksploatiše je stvarajući društvo neravnopravnih građana; i patrijarhatu koji dovodi ženu u podređeni položaj u odnosu na muškarca i ograničava joj slobodni razvoj ličnosti.

Od 1889. do 1940, ime Eme Goldman je bilo poznato širom Amerike, Rusije i Evrope. Napravila je veliki iskorak iz privatne u javnu sferu, i to u radikalnu politiku u zemlji gde je to bilo i ostalo za ženu izuzetak. Kao fabrička radnica, ruska emigrantkinja jevrejskog porekla, prihvatila je borbu američkih radnika protiv kapitala, duboko potrešena montiranim sudskim procesom i izvršenom kaznom vešanja nad nevinim radnicima emigrantima i anarhistima u Čikagu 1886. Ema, tada podstaknuta ličnim nezadovoljstvom i sopstvenim iskustvom radnice i razvedene mlade žene, odlučuje da posveti život borbi za stvaranje pravednijeg društva i, kako ona kaže, ostvarenju "lepe ideje". Postaje, kako je tadašnja štampa naziva, najopasnija žena svog doba.

Anarhizam, kao i svi društveni pokreti tog doba, bio je pokret u kome su dominantnu ulogu imali muškarci, mada su svi anarhisti osim Prudona zastupali pravo žena na jednakost. Ali bazični mizoginični stav patrijarhalnog društva imao je toliko dejstvo, da je tako snažna ličnost koja je dala veliki doprinos teoriji i praksi anarhizma, ličnost kakva je bila Ema Goldman, bila skoro potpuno zaboravljena do sedamdesetih godina. Postala je podsmešljivi stereotip stare babe čije su ideje doživele poraz, a Džordž Vudkok (George Woodcock), autoritet za anarhizam, u svom cenjenom zborniku *The Anarchist Reader* (1970) nije mogao da je zaobiđe i ona je jedina žena čiji je članak citiran. Ipak, u kratkoj biografskoj crtici, Vudkok ne propušta da kaže kako se ona u svojoj biografiji *Živeći svoj život* "otkriva kao veoma egocentrična žena". Kada su početkom sedamdesetih godina američke feministkinje drugog talasa, tražeći svoju prethodnicu u američkoj istoriji, ponovo otkrile Emu Goldman, njene govore i eseje, i ona kao ličnost i njene ideje imale su veliki uticaj na razvoj feminističkog pokreta, mada ona sama sebe za života nije smatrala feministkinjom jer nije mogla da se identifikuje sa pretežno pokretom žena srednje klase toga doba.

Ema – ona sama

Diskontinuitet i zaborav su odlike ženske istorije. Poneke žene naprave iskorak iz privatne sfere – u kojoj su im uloge ograničene na supruge, majke, sestre, kćerke ili bake – i zablistaju u javnoj sferi kao umetnice, političarke, revolucionarke ili žene od karijere, da bi posle smrti nestale za potomstvo, prekrivene zaboravom i namernim ili slučajnim izostavljanjem iz istorije.

Razlozi za zaborav i diskontinuitet kao i za iskorak pojedinih žena u javne sfere su različiti, ali po mom mišljenju, jedan od važnih razloga je način na koji će same žene reagovati na mizoginiju. Edrijan Rič je formulisala mizoginiju kao organizovanu, institucionalizovanu mržnju, neprijateljstvo i nasilje nad ženama. Koreni mizoginije su duboki i sežu u davna vremena i razne civilizacije, a prisutni su do dana današnjeg. U judejsko-hrišćanskoj kulturi naše civilizacije, koreni mizoginije su postavljeni u Starom Zavetu. Adam je dopustio da ga Eva prevari i čovečanstvo je zbog žene isterano iz raja. Muškarci su od tada konstruisali svet po svojim potrebama, a sebi su dali pravo da ga po potrebi i menjaju. Žene su im, stvorene od Adamovog rebra, potrebne u tom važnom poslu, ali uglavnom kao nevidljive pomoćnice zadužene za prizemne praktične stvari.

Mizoginija je predmet proučavanja feminističke teorije iz raznih aspekata: psiholoških, bioloških, socioloških, ekonomskih i rasnih. Ona može biti proizvod straha od žene, ljubavi prema ženi, zavisti prema ženi. Mizoginiju manifestuju kako muškarci tako i žene. Zatečene u stanju mizoginičnog okruženja, mnoge žene prihvate taj stav kao prirodni i lakši. Za neke žene je lakše mrzeti samu sebe i svoj pol i tako se identifikovati sa poljem moći kojim vladaju muškarci, nego boriti se za takvu poziciju u kojoj je moguće imati moć, a ne mrzeti samu sebe. Ema je bila veoma uspešna, čak bi se moglo reći i najuspešnija anarhistkinja u muškom svetu, koja se snagom svoje ličnosti, rečima i delima nametnula, kako svojim drugovima, tako i javnosti. Medijski uspeh Eme Goldman je odigrao dvostruku ulogu u razvoju mizoginije prema njenoj ličnosti. Sa jedne strane je pokazao da jedna žena može

da bude snažna ličnost koja snagom svoga delovanja utiče na ljude u podržavanju najsubverzivnije ideje protiv organizovanog društva. Ako ne baš da preobrati ljude, onda da ostavi veoma snažan utisak na njih. Smatra se da je ona bila jedna od najuspešnijih govornica u američkoj političkoj istoriji. Sa druge strane, njen uspeh je izazivao još veću mizoginiju jer, iako je delovala u muškoj sferi, nikada se nije odricala svoje ženstvenosti, ni u privatnom ni u javnom životu. Štaviše, insistirala je na njoj. Ema je vodila bogat javni i privatni život, izabrala je za ženu težak put koji joj se ne oprašta, ostvarila je ono što se teško ostvaruje – "živela je svoj život".

Ceo život Eme Goldman bio je reakcija i borba protiv mizoginije sa kojom se suočavala od rođenja i kojoj se posvetila do smrti. Ona se od detinjstva razlikovala po tome što se suprotstavljala društveno prihvaćenoj mizoginiji, koja se smatrala sasvim prirodnom. Ema je bila buntovni duh, svaki put je aktivno reagovala na mizoginični stav kojem je kao žena bila izložena.

Sled događaja u njenom ličnom životu se prepliće sa javnim životom i pokazuje njenu svest da je mizoginični stav društva odgovoran za dvostruku ugroženost žene u nepravednom društvu: prvo kao ljudskog bića ženskog pola, a onda kao građanke.

Od oca tiranina, koji joj detinjstvo i mladost pretvara u moru, do muža nesposobnog da preuzme klasičnu ulogu supruga; od životne veze sa Aleksandrom Berkmanom, kolegom anarhistom sa kojim je planirala i izvela atentat, ali koji večno ostaje njen mlađi dragi Saša jer nije mogao da prati razvoj ličnosti kakva je bila Ema Goldman, do prve zrele ljubavi, Edvarda Bradija sa kojim je usavršila svoje obrazovanje i upoznala dubine ljubavne strasti – ali koji je tražio da se odrekne svog javnog rada i posveti porodici – do šarmatnog, nevernog i nestalnog Bena Rajtmana koga je strastveno volela, i na kraju mnogo mlađeg švedskog anarhiste koji joj je pomogao da se oporavi od teškog iskustva Lenjinove Rusije.

Ema je, u skladu sa svojim anarhističkim pogledom na društvo i iz svog ličnog iskustva, kao izvoriste mizoginije koje rezultira ženskom potlačenošću i nejednakošću, identifikovala patrijarhat i patrijarhalnu porodicu u kojoj dominantnu ulogu igra muškarac. Vekovima držana u podređenom položaju, žena postaje nesamostalna, parazit koji robuje fetišima porodice, doma i boga i mada zbog njih trpi, ona svim fetišima odano služi. Kao jedan od ključnih izvora nejednakosti i mizoginičnog stava Ema identifikuje seksualni život koga smatra veoma bitnim delom života. Dupli standardi morala, kroz vaspitanje i obrazovanje, propisuju život potpunog seksualnog neiskustva ženi, a seksualnog iskustva muškarcu, seksualno obrazovanje za muškarce i potpuno neznanje za ženu koja nespremno ulazi u brak, jedini društveno prihvatljiv cilj njenog života.

Kao radnica koja manje zarađuje od svog kolege radnika, Ema daje otkaz kada joj vlasnik, na njen zahtev da joj se poveća plata, jer ne može da kupi knjigu ili ode u pozorište, kaže da to radnice i ne treba da rade.

Kada joj drugovi anarhisti prebacuju da suviše voli da ide na igranke i pleše i da to nije primereno jednoj revolucionarki, ona im odgovara "šta će mi revolucija ako ne mogu da plešem".

Na kraju svih tih veza Ema zaključuje da je svaki muškarac koga je volela želeo da ograniči njenu slobodu i da je naterao da napusti javni angažman i postane samo supruga i majka. "Oni se i prema meni – meni, Emi Goldman, ponašaju samo kao prema ženi".

Ona i one Koreni potlačenog položaja žene

Kao jedan od najboljih govornika u američkoj političkoj istoriji, ona je neumorno putovala Amerikom i na javnim predavanjima, mitinzima i sastancima govorila o svim relevantnim društvenim temama, ali nikad nije propuštala da govori o ženskom pitanju i da javno istupa protiv mizoginije. Ta razmišljanja su danas opšte mesto u feminizmu, a tada su bila veoma revolucionarna i za američko društvo provokativna, pa i zakonom kažnjiva: o pravu žena na

seksualno obrazovanje, pravu žena na kontracepciju, pravu na seksualni život van braka i pre braka, protiv braka kao institucije, o pravu žena na seksualno uživanje, pravu žena na materinstvo van braka, o prostituciji, o trgovini ženama, o onom što bi danas nazvali seksualno uznemiravanje na poslu, o ljubomori i kako je lečiti, o obrazovanju, o pravu glasa. Njeni pogledi na žensko pitanje ostali su zabeleženi u pet eseja: "Ljubav i brak", "Ljubomora, uzroci i mogući lek", "Tragedija ženske emancipacije", "Žensko pravo glasa", "Prodaja žena".

Anarhisti su zastupali ideju slobodne ljubavi. Brak je za Emu ekonomska zajednica u koju žena unosi svoju slobodu i fizički izgled kao ulog, on predstavlja njen ugovor o životnom osiguranju, kako Ema kaže, ugovor koga žena plaća više nego što vredi, plaća ga svojim životom. To nije prostor u kome žive dvoje ljudi koji se istinski vole, jer prava ljubav može da opstane samo u slobodi, a ne sputana propisima države i crkve. Prava ljubav ne trpi ni ljubomoru, to "zelenooko čudovište", koje je izvor toliko ličnih nesreća, jer niko nema pravo vlasništva nad telom i dušom partnera/partnerke. Zajednica u kojoj su muškarac i žena vezani "dok ih smrt ne rastavi" i gde postaju "jedno telo i duša" predstavlja za Emu mesto gde ljubav ne stanuje, a institucija braka koja navodno štiti ženu i potomstvo je lažna. Ljubav smatra najvećom pokretačkom snagom, ali s obzirom na to da su muškarci i žene ljudi sa istim manama i vrlinama, nema boljeg ni lošijeg, moralnijeg i manje moralnog pola. Vekovima su živeli odvojeno u različitim sferama: žena u privatnoj a muškarac u javnoj, i ako se istinski nađu u ljubavi, makar i na kratko, treba biti zadovoljan. Brak ne štiti ni ženu ni decu jer su zakoni u muškim rukama. Žene, siromašne radnice imaju dupli posao, u kući i van kuće, a žene srednje klase samo zamenjuju ograničeni prostor roditeljskog doma za jednako ograničeni prostor muževljevog doma.

Lek za potlačeno stanje

Emin predlog ženama za promenu svog položaja je radikalna i poziva žene da se prvo one same odreknu mizoginije koja im je u patrijahalnom društvu nametnuta tako što će više ceniti same sebe i postati ličnosti, subjekti, a ne samo objekti. Smatrala je da emancipacija prvo mora da se odigra u ženinoj duši i svesti. Žene prvo moraju da postanu svesne svog položaja i uzroka tog položaja, a onda da same preuzmu odgovornost za menjanje svog života. Žena mora da postane odgovorna i da snagom svoje volje prvo promeni svoju svest i onda podrije sistem iznutra. Ona jednostavno treba da prestane da podržava sistem koji joj ne odgovara, da prestane da vaspitava decu u patrijarhalnom duhu koji omogućava reprodukciju sistema. Kada umesto onog čuvenog ženskog DA, žena kaže NE: bogu, državi, porodici, muškarcu koga ne voli uskratiti svoje telo, prestane da rađa neželjenu decu – kada postane ličnost, pretaće da bude seksualni objekt i tada će postati istinski slobodna, a i muškarac pored nje. Stvorice se uslovi za slobodne zajednice ravnopravnih slobodnih pojedinaca. Njena jednostavna formula je bila i u njeno doba kritikovana kao racionalna, ali u realnosti društvenih okolnosti teško izvodljiva. Smatralo se da suviše insistira na volji zanemarujući druge važne faktore koji uslovljavaju položaj žene, kao na primer ekonomski faktor.

Društvene okolnosti su se narednih 60 godina dovoljno promenile, pa su američke feministkinje drugog talasa mogle da prihvate Eminu poruku tek sedamdestih godina ovog veka. Kao posledica njenih ideja, počinju da se pojavljuju grupe za podizanje svesti žena koje su odigrale veliku ulogu u daljem razvoju američkog feminističkog pokreta, a iz kojih su se kasnije razvile Ženske Studije čiji je doprinos razvoju feminizma zaista značajan.

Američke feministkinje ne samo da su prihvatile njene ideje da je prvo potrebno osvešćenje, pa preuzimanje odgovornosti za promenu, tako što se više ne bi sarađivalo sa sistemom lošim po žene, već su pokušale da preuzmu i neke od osnovnih ideja anarhizma kao što su odsustvo centralizovane organizacije, nehijerarhijsko udruživanje i

samopomoć u rešavanju problema svakodnevnog života. Ovi koncepti postaju karakteristika feminističkih pokreta, ali tokom godina doživljavaju razne transformacije i razvoj u raznim pravcima.

Ema i mi danas

Ema nas i danas, svaku posebno ali i kao pripadnice istog pola/roda, navodi da promislimo – kako reagovati ako po svojoj strukturi društvo ostane patrijarhalno i bazično mizoginično, a samo se žene emancipuju. Tada će žene morati da se emancipuju od svoje emancipacije, kaže Ema u svom eseju "Tragedija ženske emancipacije". Imamo zakonska prava na rad i obrazovanje, patrijarhalna matrica sa svojom inherentnom mizoginijom je ostala, a emancipovana žena ostaje sama, lišena muške ljubavi i seksualnog zadovoljstva jer ne može da nađe odgovarajućeg muškarca sa kojim bi podelila ljubav i seksualno zadovoljstvo. Emino upozorenje da emancipacija žene mora da se odvija uz transformaciju celog društva, svih društvenih vrednosti, a to je poštovanje oba pola koji će zajedno i ravnopravno učestvovati u vaspitanju dece. Ako do toga ne dođe, mnoge žene će svesno praviti loše kompromise, ulaziti u brak u strahu da ne ostanu same, sakrivaće svoje sposobnosti i potiskivati ambicije ili će biti lišene ljubavi i materinstva za koje Ema smatra da su najsnažnija i najdragocenija ljudska iskustva.

Esej zbog koga je često bila žestoko napadana od pripadnica ženskog pokreta, "Pravo na glas", odnosi se na žene i politiku, to jest konkretno pravo žena na glas. Ema je bila protiv tog prava u skladu sa svojim anarhističkim principima prema kojima je reprezentativni sistem lažno pravičan. Ema je svoje protivljenje objasnila i time što je otvoreno iskazala neslaganje sa tada rasprostranjenim shvatanjima sifražetkinja koje su smatrale da su žene moralnije od muškaraca i da bi njihov ulazak u političku arenu očistio politiku i učinio je moralnijom. Ema je argumentovala svoj stav time da žene nisu ništa moralno bolje od muškaraca u politici i da njihovo prisustvo u političkom sistemu neće moći da popravi sistem koji je sam po sebi loš, koji "ne podleže čišćenju". Smatrala je da će se žene ponašati isto kao i muškarci i da nema ženskog pristupa politici i to potkrepila primerima iz Australije i nekih država Amerike gde su žene već imale pravo glasa, ali nisu doprinele promeni politike na bolje. Danas žene imaju pravo glasa i mogućnost da učestvuju u političkom životu. One su još uvek u velikoj manjini u svim zemljama, a tamo gde ih ima, Emina predviđanja su se pokazala potpuno tačnim. Žene političari vode politiku na isti način kao i muškarci. U poslednjih 50 godina, retke su žene koje su bile u poziciji moći, kao na primer dugogodišnja predsednica vlade Velike Britanije Margaret Tačer ili Medlin Olbrajt, državni sekretar Sjedinjenih Američkih Država, žena koja je u američkom konzervativnom društvu dostigla najveći stepen moći; Indira Gandhi u Indiji ili Benazir Buto u Pakistanu, žene koje su po porodičnom pravu i moći oca, dosegle najviše pozicije – nisu, niti imaju neki poseban ženski princip politike.

Prodaja žena i prostitucija se danas smatraju trećom najunosnijom "privrednom granom" na svetu, posle prodaje oružja i droge. Ema je među prvima govorila o prostituciji i prodaji žena u belo roblje. U svom eseju "O prodaji žena" zapaža da uzroci prostitucije leže u srži američkog društva, u kapitalističkoj privredi koja nedovoljno plaća svoje radnice i duplom moralnom standardu u vaspitanju dečaka i devojčica. Takođe je među prvima govorila o seksualnom uzemiravanju na poslu, gde se žena uvek prvo ceni prema vrednostima svog pola a onda rada. Skoro vek kasnije ta tema u određenim klasama u Americi postaje dramatično aktuelna.

Danas, na početku novog veka, možemo slobodno reći da je duh Eme Goldman, veoma prisutan i da su njene ideje još sveže i relevantne i još uvek predstavljaju inspiraciju ženama širom sveta koje se bore za mnoga prava. Jedan vek je prošao, pod pritiskom istorijskih zbivanja, ratova i revolucija položaj žene u društvu i porodici značajno se promenio, poslednjih pedeset godina više nego ikada u istoriji, ali globalno gledano, te

promene su iskusile samo žene koje žive u razvijenim demokratijama ili koje su živele u socijalističkim zemljama, pri čemu su i one suočene sa velikim ličnim i društvenim dilemama.

Problemi na koje je Ema ukazivala su ostali i njeno predviđanje da će emancipovanim ženama biti teško ako se celo društvo ne transformiše, obistinilo se. Mizoginija koja je inherentna patrijahatu je ponegde prikrivena ali je još uvek dominantna i to ne samo u muškoj već i u ženskoj svesti. To možda najbolje znaju žene sa iskustvom života u društvima bivših socijalističkih zemalja. Sva prava su bila zvanično dobijena, a sve matrice društvenog ponašanja su u suštini ostale iste. Žena je bila suočena sa emancipacijom u naizgled emancipovanom društvu i sve je izgledalo, uz obilatu društvenu pomoć, rešeno. Ali dupli standardi su funkcionisali i dalje, nametnula se nova tema – iskorišćavanje – došlo je do eksploatacije ženskog, malo plaćenog rada u prosveti i zdravstvu i besplatnog rada u kući – jer se u praksi od žena očekivalo da uporedo obavljaju dva posla, u privatnoj i javnoj sferi. A kolapsom socijalističkog sistema, žene su kao grupa bile prve koje su izgubile posao i mnoga stečena prava, da bi se ponovo postavilo pitanje nataliteta i obnove patrijarhalnih vrednosti. Mnoge žene, iscrpljene duplim radnim vremenom, slabo plaćene, ponovo prihvataju patrijarhalne vrednosti misleći da će im biti lakše, nesvesne koji sistem vrednosti to nosi.

Vekovni društveni obrasci funkcionišu na svim nivoima – u društvu, porodici i svesti pojedinca. Patrijarhalni sistem sa svojom mizoginijom se u suštini očuvao, mada se polako razgrađuje u nekim društvima i u nekim klasama. Društva razvijenog sveta se suočavaju sa novim obrascima suživota i krizom kako muškog, tako i ženskog subjekta. Sa razdaljine od jednog veka Ema poručuje, ohrabruje, daje utehu i ženama ostavlja poruku u amanet da će biti onoliko slobodne koliko su hrabre i koliko su voljne da prepoznaju i bore se protiv mizoginije u sebi i oko sebe.

Ema u Beogradu

Održala sam prvo predavanje o Emi Goldman na Ženskim studijama u jesen 1998. godine, u starim prostorijama u ulici 7. jula (Kralja Petra I). Interes za anarhizam i Emu Goldman je bio veliki, učionica je bila ispunjena ne samo studentkinjama, već i mladićima koji pripadaju Liberterskom društvu i aktivistkinjama ženskog pokreta.

Bila sam veoma uzbuđena i zabrinuta da li ću uspeti sve da ispričam u predviđenom vremenu od dva školska časa. Ema je imala sreće i predavačica koja je trebalo da drži predavanje posle mene se razbolela, pa smo imali duplo više vremena. U drugom delu nam se pridružila veteranka ženskog pokreta kod nas, Sonja Drljević, koja za sebe kaže da je feministkinja i anarhistkinja već skoro 30 godina. Studentkinje su postavljale pitanja, razgovor je bio dug i jako zanimljiv.

Podelila sam im dva prevedena članka Alix Kates Shulman, američke feministkinje koja je zaslužna za ponovno otkrivanje Eme sedamdesetih godina. Prvi je bio "Ema Goldman – anarhistička kraljica", a drugi "Organi i orgazam" – primer radikalno anarhističko – feminističkog razmišljanja o temi ženskog seksualnog zadovoljstva i kakve veze država i društvo imaju sa tim. Poslednji je dugo nedelja kasnije umnožavan i deljen na diskretne molbe studentkinja.

Literatura:

- Goldman, E. (1970): *Living My Life, Volumes I and II*, New York: Dover Publication, Inc.
Shulman, A. K. (Ed.) (1998): *Red Emma Speaks, An Emma Goldman Reader*, third edition, New York: Humanity Books
Spender, D. (Ed.) (1983): *Feminist Theorists, Three Centuries of Key Woman Thinkers*, New York: Pantheon Books

Guerin, D. (1980) Anarhizam, od doktrine do akcije, Zagreb: Naprjed.
Mršević, Zorica (urednica), 1999: Rečnik osnovnih feminističkih pojmova, Beograd: IP Žarko Albulj.

ANARHIZAM – ZA ŠTA SE STVARNO ZALAŽE?

Istorija ljudskog rasta i razvoja je istovremeno i istorija očajničke borbe svake nove ideje koja nagoveštava dolazak nove zore. U svom istrajnom držanju za tradiciju, Staro se nikad nije ustručavalo da koristi najprljavije i najokrutnije metode da zaustavi dolazak Novog, u kom god obliku ili periodu ono pokušavalo da se afirmiše. Ne treba ni da idemo u daleku prošlost da bismo shvatili/e enormnost otpora i teškoća koje su se nalazile na putu svake napredne ideje. Sprave za mučenje su još uvek oko nas, kao i osuđenička odeća i društveni gnev, svi zajedno u zaveri protiv duha koji dostojanstveno maršira napred.

Anarhizam nije mogao da se nada da će izbeći sudbinu svih ostalih inovativnih ideja. Zaista, kao najrevolucionarniji i najbeskompromisniji inovator, anarhizam mora i treba da se suoči sa kombinacijom neznanja i zlobe sveta koji želi da rekonstruiše.

Da bismo samo površno obratili/e pažnju na sve što je rečeno i učinjeno protiv anarhizma, bilo bi potrebno napisati celu knjigu. Zato ću se ja osvrnuti samo na dve glavne primedbe. Kroz taj osvrt, pokušaću i da osvetlim za šta se anarhizam stvarno zalaže.

Čudan fenomen kod suprotstavljanja anarhizmu jeste taj, što se osvetljava veza između takozvane inteligencije i neznanja. Ipak, to nije toliko čudno ako uzmemo u obzir relativnost svih stvari. Karakteristika neuke mase jeste da ona ne zahteva znanje ili toleranciju. Vođena, kao i uvek, pukim nagonom, njeni razlozi su kao kod deteta. "Zašto?" "Zato." Ipak, suprotstavljanje neobrazovanog/e anarhizmu zaslužuje isti tretman kao i suprotstavljanje inteligentne osobe.

Koje su, dakle, primedbe? Prvo, anarhizam je nepraktičan, iako lep ideal. Drugo, anarhizam se zalaže za nasilje i uništavanje i zato mora biti odbačen kao loš i opasan. Ni inteligentna osoba ni neuke mase ne sude na osnovu temeljnog poznavanja teme nego ili po glasinama ili po pogrešnoj interpretaciji.

Praktična šema, kaže Oskar Vajld, jeste ili ona koja već postoji ili ona koja bi mogla da se ostvari u postojećim uslovima, ali upravo su postojeći uslovi za prigovor i svaka šema koja bi mogla prihvatiti takve uslove jeste pogrešna i glupa. Prema tome, pravi kriterijum praktičnog nije u tome da li je ona praktična ili glupa; on je pre u tome da li šema ima dovoljno vitalnosti da napusti stagnirajuće vode starog i izgradi i održi novi život. U svetlu ovog koncepta, anarhizam je zaista praktičan. Više nego bilo koja druga ideja, on pomaže da se ukloni pogrešno i glupo; više nego bilo koja druga ideja, on gradi i održava novi život.

Emocije neuke osobe konstantno se drže u napetosti najkrvavijim pričama o anarhizmu. Ništa nije preterano sramotno da bi bilo upotrebljeno protiv ove filozofije i njenih predstavnica/ka. Zbog toga anarhizam nepromišljenima predstavlja isto što i poslovično loša osoba detetu – crno čudovište koje guta sve pred sobom; ukratko, destrukciju i nasilje.

Destrukcija i nasilje! Kako da obična osoba zna da je neznanje najnasiljniji element u društvu, da je njegova moć destrukcije upravo ono protiv čega se anarhizam bori? Niti je svesna da anarhizam, čiji su koreni deo prirodnih sila, ne uništava zdravo tkivo nego parazitske izrasline koje se hrane životnom esencijom društva. On samo čisti zemlju od korova tako da ona konačno može da dà zdrave plodove.

Neko je jednom rekao da je potrebno manje mentalnog napora za osuđivanje nego za mišljenje. Raširena mentalna ravnodušnost, toliko dominantna u društvu, dokazuje da je ovo zaista istina. Umesto da zaroni u dubinu bilo koje ideje, da istraži njenu suštinu i značenje, većina ljudi će ih ili osuđivati ili će se pouzdati u neke površne ili jednostrane definicije nebitnog.

Anarhizam zahteva od osobe da misli, da istražuje, da analizira svaki predlog, ali da kapacitet mozga prosečne/og čitateljke/čitaoca ne bi bio preopterećen, ja ću takođe započeti definicijom koju ću kasnije elaborirati.

ANARHIZAM: filozofija novog društvenog uređenja zasnovana na slobodi neograničenoj zakonima koje su ljudi napravili; teorija da se svaki oblik vladavine zasniva na nasilju i da je zato ona pogrešna i štetna, kao i nepotrebna.

Novo društveno uređenje se zasniva, naravno, na materijalističkoj osnovi života; i dok se svi/e anarhisti/kinje slažu da je osnovno zlo današnjice ono ekonomsko, oni/e drže i do toga da je rešenje tog zla u razmatranju svake sfere života – individualne, kao i kolektivne; unutrašnjih, kao i spoljašnjih sfera.

Temeljan pregled istorije ljudskog razvoja dovešće dva elementa u oštar međusobni sukob; elemente koje tek počinjemo da razumevamo, ne kao nepoznate jedan drugom, nego blisko povezane i zaista harmonične, samo ako se stave u odgovarajuću sredinu: individualni i društveni instinkt. Individua i društvo su vodili nemilosrdnu i krvavu bitku godinama, svako od njih težeći superiornosti, jer je svako od njih bilo slepo za vrednost i značaj onog drugog. Individualni i društveni instinkti – prvi, najjači faktor za individualno nastojanje, za rast, aspiraciju, samoostvarenje; drugi, jednako važan faktor za zajedničku korist i društvenu dobrobit.

Objašnjenje za olujnu pobunu unutar individue i između nje i njenog okruženja, ne treba daleko tražiti. Primitivna osoba, nesposobna da razume svoje postojanje, a još manje jedinstvo celog života, oseća se potpuno zavisnom od slepih, skrivenih sila uvek spremnih da je ismevaju i rugaju joj se. Iz tog stava izrastaju religiozni koncepti ljudskog bića kao zrna prašine zavisnog od superiornih sila na vrhu, koje se mogu zadovoljiti samo potpunom predajom. Sve rane priče se zasnivaju na toj ideji, koja je kasnije i lajt-motiv biblijskih legendi i koja govori o vezi ljudskog bića sa bogom, državom, društvom. Uvek isti motiv, ljudsko biće je ništa, sile su sve. Znači, Jehova će podnositi ljudsko biće samo pod uslovom potpune predaje. Ljudsko biće može imati svu slavu na zemlji, ali ne sme postati svesno sebe. Država, društvo i moralni zakoni pevaju isti refren: ljudsko biće može imati svu slavu na zemlji, ali ne sme postati svesno sebe.

Anarhizam je jedina filozofija koja ljudskom biću donosi svest o sebi, što podrazumeva da bog, država i društvo ne postoje, da su njihova obećanja ništavna i isprazna, jer ona mogu biti ispunjena samo potčinjavanjem ljudskog bića. Anarhizam je, prema tome, učitelj životnog jedinstva; ne samo u prirodi, nego i u ljudskom biću. Ne postoji konflikt između individualnog i društvenog instinkta, ništa više nego između srca i pluća: jedno, posuda u kojoj se nalazi dragocena životna esencija; drugo, skladište elemenata koji održavaju esenciju čistom i jakom. Individua je srce društva koje održava esenciju društvenog života; društvo su pluća koja distribuiraju element koji održava životnu esenciju – tj. individuu – čvrstom i jakom.

"Jedina vredna stvar na svetu," kaže Emerson, "jeste aktivna duša; to svaka osoba ima u sebi. Aktivna duša vidi apsolutnu istinu i govori istinu i stvara." Drugim rečima, individualni instinkt je jedina vredna stvar na svetu. To je istinska duša koja vidi i oživljava istinu, iz koje će doći još veća istina – preporođena duša društva.

Anarhizam je veliki oslobodilac ljudskog bića od fantoma koji su ga držali zarobljenog; on je sudija i pomiritelj dveju sila za individualnu i društvenu harmoniju. Da bi dostigao to jedinstvo, anarhizam je objavio rat opasnim uticajima koji su do sada sprečavali harmonično mešanje individualnih i društvenih instinkata, individue i društva.

Religija, gospodarica ljudskog uma; Vlasništvo, gospodar ljudskih potreba; Vlada, gospodarica ljudskog ponašanja, predstavljaju uporište ljudskog ropstva i svih strahota koje ono zahteva. Religija! Kako ona dominira ljudskim umom, kako ona ponižava i degradira ljudsku dušu. Bog je sve, čovek je ništa, kaže religija. A iz tog "ništa", bog je stvorio kraljevstvo, tako despotsko, tako tiransko, tako okrutno, tako užasno strogo da ništa osim mraka, suza i krvi nije vladalo svetom od njegovog početka. Anarhizam diže ljudsko biće na pobunu protiv ovog crnog čudovišta. Uništi svoje mentalne okove, kaže anarhizam ljudskom

biću, jer dok ne misliš i ne prosuđuješ sam/a za sebe, nećeš se osloboditi dominacije tame, najveće prepreke svakom napretku.

Vlasništvo, gospodar ljudskih potreba, onaj koji poriče ljudima pravo da zadovolje svoje potrebe. U prošlosti je vlasništvo zahtevalo božansko pravo, dolazilo ljudskom biću sa istim refrenom kao i religija, "Žrtvuj! Odreci se! Priloži!" Duh anarhizma je podigao ljudsko biće iz klečećeg položaja. Ono sada stoji uspravno, licem okrenutim svetlosti. Naučilo je da vidi neutoljivu, proždrljivu, harajuću prirodu vlasništva i sprema se da ubije čudovište.

"Vlasništvo je pljačka", rekao je veliki francuski anarhista Prudon. Da, ali bez rizika i opasnosti za pljačkaša. Monopolizirajući akumulirane napore ljudskog bića, vlasništvo mu je opljačkalo njegovo pravo po rođenju i učinilo ga siromahom i izgnanikom. Vlasništvo nema čak ni istrošen izgovor da ljudsko biće ne proizvodi dovoljno da zadovolji sve potrebe. Svaki/a student/kinja ekonomije zna da produktivnost rada tokom proteklih nekoliko dekada daleko nadmašuje normalne zahteve. Ali šta su normalni zahtevi za nenormalne institucije? Jedini zahtev koji vlasništvo prepoznaje jeste njegov vlastiti proždrljivi apetit za većim bogatstvom, jer bogatstvo znači moć; moć da potčini, da uništi, da iskoristi, moć da porobi, da zlostavlja, da degradira. Amerika se posebno razmeće svojom velikom moći, svojim ogromnim nacionalnim bogatstvom. Jadna Amerika, od kakve je koristi svo njeno bogatstvo ako su individue koje čine naciju bedno siromašne? Ako žive u bedi, prljavštini, kriminalu, bez nade i radosti; beskućnička, bezemljaška vojska sačinjena od ljudskih žrtava.

Opšte je poznato da ukoliko dobit nekog posla ne prelazi troškove, bankrot je neizbežan. Ali oni koji se bave proizvodnjom bogatstva još nisu naučili ovu lekciju. Svake godine troškovi proizvodnje u ljudskim životima rastu (50 000 ubijenih, 100 000 ranjenih u Americi, samo prošle godine) i zarada za mase koje pomažu u stvaranju bogatstva, sve se više smanjuje. Ipak, Amerika je i dalje slepa za neizbežan bankrot našeg proizvodnog biznisa. Ali nije ovo jedini zločin u poslednje vreme. Još je fatalniji zločin pretvaranja proizvođača u običan deo mašine, sa manje volje i odluke od njegovog gospodara od čelika i gvožđa. Ljudskom biću su ukradeni ne samo proizvodi njegovog rada, nego i moć slobodne inicijative, originalnosti i interes ili strast za stvari koje pravi.

Pravo bogatstvo je u korisnim i lepim stvarima, u stvarima koje pomažu da se kreiraju jaka, lepa tela i okruženja inspirišuća za život. Ali ako je ljudsko biće osuđeno da namotava pamuk na kalem ili da kopa ugalj ili da gradi puteve tokom trideset godina svog života, ne može da se govori o bogatstvu. Ono što on/a daje svetu samo su sive i grozne stvari koje reflektuju glupo i grozno postojanje – preslab/a da živi, previše kukavica da umre. Čudno je reći, ali ima ljudi koji veličaju ovu umrtvljujuću metodu centralizovane proizvodnje kao najveličanstvenije dostignuće našeg doba. Uopšte im ne uspeva da shvate da je, ako nastavimo da služimo mašinama, naše ropstvo potpunije nego što je bilo ropstvo kralju. Ne žele da znaju da centralizacija nije samo posmrtno zvono slobodi, nego i zdravlju i lepoti, umetnosti i nauci, svemu onome što je nemoguće u mehaničkoj atmosferi.

Anarhizam ne može a da se ne odrekne ovakve metode proizvodnje; njegov cilj je najslobodniji mogući izraz svih skrivenih mogućnosti individue. Oskar Vajld definiše savršenu ličnost kao "onu koja se razvija u savršanim uslovima, koja nije ranjena, osakaćena ili u opasnosti." Savršena ličnost, prema tome, moguća je samo u društvenom uređenju u kome je ljudsko biće slobodno da odabere način rada, uslove rada i slobodu da radi. To je ona/j kome je pravljenje stola, građenje kuće ili obrađivanje zemlje ono što je slikanje umetnici/ku i otkriće naučniku/ci – rezultat inspiracije, intenzivne čežnje i dubokog interesovanja za posao kao kreativne sile. Pošto je to ideal anarhizma, njegovi ekonomski ugovori moraju da se sastoje od volonterskih proizvodnih i distributivnih saveza koji će se razvijati u slobodarski komunizam, kao najbolji način proizvodnje sa najmanjim gubitkom ljudske energije. Anarhizam, ipak, prepoznaje i pravo individue, ili većeg broja individua, da uvek promene način rada u skladu sa svojim ukusima i željama.

Pošto je ovakvo ispoljavanje ljudske energije moguće samo u potpunoj individualnoj i društvenoj slobodi, anarhizam usmerava svoje snage protiv treće i najveće protivnice svake

društvene jednakosti – Države, organizovane vlasti ili statutarnog zakona – gospodarice ljudskog ponašanja.

Kao što je religija uprljala ljudski um i kao što je vlasništvo, ili monopol nad stvarima, potčinilo i ugušilo ljudske potrebe, tako je država zarobila ljudski duh diktirajući pravila u svakoj sferi ponašanja. "Svaka vlada je, u suštini," kaže Emerson, "tiranija". Nije važno da li je to vlada po božanskom pravu ili vladavina većine. U svakoj instanci njen cilj je apsolutna potčinjenost individue.

Pozivajući se na američku vladu, najveći američki anarhista Dejvid Toro je rekao: "Šta je vlada nego tradicija, mada skorašnja, koja nastoji da se neoštećena prenese potomstvu, ali tako da svaka instanca izgubi svoj integritet; ona nema vitalnost ni moć ni jedne žive osobe. Zakon nikada nije stvorio osobu koja je pravednija; a poštovanjem ovakvog zakona, čak i oni/e dobronamerni/e svakodnevno postaju službenici/ice nepravde."

I zaista, ključna osobina vlade je nepravda. S arogancijom i samodovoljnošću kralja koji ne može da pogreši, vlada nagrađuje, sudi, osuđuje i kažnjava najbeznačajnije uvrede, održavajući se pomoću najveće od svih uvreda – uništenjem individualne slobode. Tako je Ouida u pravu kada tvrdi da "se država samo trudi da ulije u društvo one vrednosti po kojima će se njene zapovesti slušati, a riznice puniti. Njeno najveće postignuće jeste svođenje ljudske vrste na satni mehanizam. U takvoj atmosferi sve one finije i delikatnije slobode, koje zahtevaju poseban tretman i prostorno širenje, neizbežno presuše i izumru. Država zahteva mašine za plaćanje poreza koje imaju neograničen rok trajanja, riznice u kojima nikada nema deficita, i društvo – monotono, poslušno, bezbojno, bezdušno, koje se ponizno kreće kao stado ovaca pokraj auto-puta između dva zida."

Ipak, čak bi i stado ovaca pružilo otpor šikaniranju od strane države ako ne prihvata korumpirane, tiranske i opresivne metode kojima se ona služi za postizanje svojih ciljeva. Zbog toga Bakunjin odbacuje državu kao sinonim kapitulacije slobode individue ili manjina – destrukcije društvene veze, smanjivanja ili čak potpunog poricanja života kao takvog, zarad vlastitog povećanja. Država je oltar političke slobode i, kao religiozni oltar, postoji u svrhu ljudskog žrtvovanja.

U stvari, teško da postoji moderan/a mislilac/teljka koja/i se ne slaže da je vlada, organizovana vlast ili država neophodna samo da održi ili zaštiti vlasništvo i monopol. Efikasnost je dokazala samo u toj funkciji.

Čak i Džordž Bernard Šo, koji se nada čudu od države pod fabijanizmom, ipak priznaje da je "ona trenutno ogromna mašina za pljačku i porobljavanje siromašnih grubom silom". S obzirom na to, teško je videti zašto pametan uvodničar želi da podrži državu pošto siromaštvo prestane da postoji.

Na žalost, još uvek postoji veliki broj ljudi koji su istrajni u fatalnom verovanju da vlada počiva na prirodnim zakonima, da održava društveni red i harmoniju, da smanjuje kriminal i da sprečava lenju osobu da odere svoje društvo. Trebalo bi zbog toga ispitati ove argumente.

Prirodni zakon je onaj faktor u ljudskom biću, koji se sam afirmiše slobodno i spontano, bez ikakve spoljašnje sile, u harmoniji sa zahtevima prirode. Na primer, zahtev za hranom, seksualnim zadovoljstvom, za svetlom, vazduhom i vežbanjem jeste prirodni zakon. Ali za njegovo izražavanje nije potrebna mašinerija vlade, nije potrebna batina, puška, lisice ili zatvor. Poslušnost ovakvim zakonima, ako se to može nazvati poslušnošću, zahteva samo spontanost i slobodnu mogućnost. Da se vlade ne održavaju kroz takve harmonične faktore dokazano je užasnim poretkom nasilja, sile i prinude koji sve vlade koriste da bi opstale. Zato je Blekstoun u pravu kada kaže: "Ljudski zakoni su pogrešni jer su u suprotnosti sa zakonima prirode."

Ako ne govorimo o redu koji je nastao u Varšavi posle pokolja nad hiljadama ljudi, teško je vladama pripisati bilo kakvu sposobnost za red ili društvenu harmoniju. Red izveden iz potčinjenosti i održavan terorom nije sigurna garancija; ipak, to je jedini "red" koji su vlade ikada održale. Istinska društvena harmonija prirodno raste iz solidarnosti interesa. U društvu u kom oni/e koji/e stalno rade nikad ništa nemaju, dok oni/e koji/e nikad ne rade

uživaju u svemu, solidarnost interesa ne postoji; otuda je društvena harmonija samo mit. Jedini način na koji se organizovana vlast suočava sa ovom ozbiljnom situacijom jeste ukazivanjem još većih privilegija onima koji već imaju monopol nad zemljom i daljim porobljavanjem masa lišenih nasljedstva. Tako je čitav arsenal vlade – zakoni, policija, vojnici, sudovi, zakonodavna tela, zatvori – naporno angažovan u "harmonizaciji" antagonističkih elemenata u društvu.

Najapsurdniji izgovor vlasti i zakona jeste da oni služe da bi se smanjio kriminal. Izuzimajući činjenicu da je sama država najveći kriminalac, jer krši svaki pisani i prirodni zakon, krade u obliku poreza, ubija u obliku rata i smrtne kazne, došlo je do potpunog zastoja u borbi protiv kriminala. Potpuno je zakazala u uništavanju ili bar umanjivanju strašnog zla koje je sama stvorila.

Kriminal nije ništa drugo nego pogrešno usmerena energija. Sve dok svaka institucija današnjice, ekonomska, politička, društvena i moralna, kuje zaveru da ljudsku energiju usmeri prema pogrešnim kanalima; sve dok je većina ljudi van sebe jer rade stvari koje mrze da rade, i žive život koga se gnušaju, kriminal će biti neizbežan i svi zakoni mogu samo da povećaju, a nikako da uklone kriminal. Šta društvo, onakvo kakvo danas postoji, zna o procesu očajanja, siromaštva, užasa, zastrašujuće borbe, koji ljudska duša mora da prođe na putu do kriminala i poniženosti. Kako bi ona/j ko poznaje ovaj užasan proces mogao/la da ne vidi istinu u ovim rečima Pitera Kropotkina:

"Oni/e koji/e će odmeriti odnos između prednosti koje se pripisuju zakonu i kazni i njihovom degradirajućem efektu na čovečanstvo; oni/e koji/e će proceniti bujicu izopačenosti kojom doušnici zasipaju ljudsko društvo a koje čak i sudije favorizuju, a vlade dobro plaćaju pod izgovorom da pomažu razotkrivanju kriminala; oni/ koji/e će ući unutar zatvorskih zidova i tamo videti šta ljudska bića postaju kada su lišena slobode, kada su prepuštena brizi čuvara, psokama, okrutnim rečima, hiljadama probadajućih poniženja, složiće se s nama da je ceo zatvorski i kazneni aparat užas koji mora biti okončan."

Zastrašujući uticaj zakona na lenju osobu je previše apsurdan da bi zasluživao razmatranje. Kad bi društvo bilo oslobođeno rasipanja i troška održavanja lenje klase i isto tako skupog ličnog obezbeđenja koje ova lenja klasa zahteva, društveni sto bi bio obilan za svakoga, uključujući čak i povremeno lenje osobe. Osim toga, dobro je uzeti u obzir da lenjost proizilazi ili iz posebnih privilegija ili fizičkih i mentalnih poremećaja. Naš sadašnji ljudi sistem proizvodnje podržava oboje i zapanjujući je fenomen da ljudi sada uopšte hoće da rade. Anarhizam želi da oslobodi rad njegovih umrtvljujućih, zaglupljujućih aspekata, njegovog mraka i prinude. Želi da rad učini oruđem zadovoljstva, snage, boje, prave harmonije, tako da i najsiromašnija osoba može u radu da nađe rekreaciju i nadu.

Da bi se postiglo ovakvo uređenje života, vlada, sa svojim nepravednim, proizvoljnim, represivnim merama, mora biti uklonjena. U najboljem slučaju, ona nameće jedan model života, bez obzira na individualne i društvene različitosti i potrebe. Uništavanjem vlade i uredbi propisanih zakonom, anarhizam predlaže spasavanje samopoštovanja i nezavisnosti individue od svih ograničenja i invazija od strane vlasti. Samo u slobodi ljudsko biće može da izraste potpuno. Samo u slobodi će naučiti da misli i da se kreće i da dâ najbolje od sebe. Samo će u slobodi shvatiti stvarnu snagu društvenih veza koje povezuju ljude i koje su stvarna osnova normalnog društvenog života.

Ali šta je sa ljudskom prirodom? Da li ona može da se promeni? I ako ne može, da li će ona istrajati pod anarhizmom?

Jadna ljudska priroda, kakvi strašni zločini su počinjeni u tvoje ime! Svaka budala, od kralja do policajca, od tupog pastora do diletantna u nauci bez vizije, daje sebi za pravo da autoritativno govori o ljudskoj prirodi. Što je veći mentalni šarlatan, nedvosmislenije je njegovo insistiranje na poročnosti i slabostima ljudske prirode. Ipak, kako bilo ko može danas da govori o tome, dok su sve te duše u zatvoru, sva ta srca uprljana, ranjena i osakaćena?

Džon Barouz je tvrdio da su eksperimentalna istraživanja na životinjama u zarobljeništvu potpuno beskorisna. Njihov karakter, njihove navike, njihove želje su potpuno promenjene

kada su odvojene od svog staništa u polju ili šumi. Kad je ljudska duša zarobljena u tesnom prostoru, svakodnevno nagonjena na potčinjenost, kako možemo govoriti o njenim potencijalima?

Sloboda, napredak, mogućnost i, iznad svega, mir i odmor, sami mogu da nas nauče o stvarno dominantnim faktorima ljudske prirode i svim njenim divnim mogućnostima.

Anarhizam se, prema tome, zaista zalaže za oslobođenje ljudskog uma od dominacije religije, za oslobođenje ljudskog tela od dominacije vlasništva, za oslobođenje od okova i ograničenja vlade. Anarhizam se zalaže za društveno uređenje zasnovano na slobodnom udruživanju individua u svrhu proizvodnje stvarnog društvenog dobra, uređenje koje će garantovati svakom ljudskom biću slobodan pristup zemlji i puno uživanje životnih potrepa, u skladu sa ličnim željama, ukusima i naklonostima.

Ovo nije luda fantazija ili ludilo uma. To je zaključak do koga su došli/e inteligentni/e muškarci i žene širom sveta, zaključak koji je rezultat neposrednog i studioznog posmatranja tendencija modernog društva: individualne slobode i ekonomske jednakosti, nerazdvojnih sila potrebnih za rađanje dobrog i istinitog u ljudskom biću.

A sada o metodama. Anarhizam nije, kao što bi neki/e mogli/e pretpostaviti, teorija budućnosti koja bi se ostvarila kroz božansku inspiraciju. To je živa sila u procesima našeg života koja konstantno stvara nove uslove. Metode anarhizma, prema tome, ne uključuju strogi program koji treba da se ostvari pod svim okolnostima. Metode moraju da izrastu iz ekonomskih potreba svakog mesta i klime i iz zahteva intelekta i temperamenta svake individue. Tih, miran karakter kakav je bio Tolstojev želeće druge metode za društvenu rekonstrukciju nego žestoka, preplavljajuća ličnost Mihaila Bakunjinina ili Pitera Kropotkina. Isto tako, mora biti očigledno da će ekonomske i političke potrebe Rusije diktirati drastičnije mere nego one u Engleskoj i Americi. Anarhizam se ne zalaže za militaristički dril i uniformnost; on se, međutim, zalaže za duh pobune, u bilo kom obliku, protiv svega što sprečava ljudski rast. Svi/e anarhisti/kinje se slažu u ovome, kao što se slažu u svom protivljenju političkoj mašineriji kao sredstvu donošenja velike društvene promene.

"Glasanje", kaže Toro, "je vrsta igranja, kao kockanje ili begemon, igranje sa ispravnim i pogrešnim; njegova obaveza nikada ne prevazilazi njegovu celishodnost. Čak i glasanje za pravu stvar znači ne činiti ništa za nju. Mudra osoba neće ostaviti ispravu stvar milosti šanse niti želi da ona prevlada putem moći većine." Neposredno ispitivanje političke mašinerije i njenih dostignuća potvrdiće logiku Toroa.

Šta pokazuje istorija parlamentarizma? Ništa osim neuspeha i poraza, ni jednu jedinu reformu koja bi umanjila ekonomski i društveni stres kod ljudi. Doneti su zakoni za poboljšanje i zaštitu rada. Ipak, prošle godine je dokazano da je Ilinois, sa najstrožim zakonima za zaštitu rudnika, imao najgore nesreće u rudnicima. U državama u kojima preovlađuju zakoni o radu dece, eksploatacija dece je na vrhuncu, iako ovde radnici/e imaju sve političke mogućnosti, kapitalizam je dostigao najbestidniji zenit.

Čak i da radnice/i imaju svoje predstavnice/ke, oko čega naši dobri socijalistički političari prave buku, kakve su šanse da oni/e budu iskreni/e i da zaslužuju poverenje? Treba imati na umu način na koji politika funkcioniše, da bi se shvatilo da je njena staza popločana dobrim namerama puna zamki: korišćenje veza, spletkarenje, laskanje, laganje, varanje; to je, u stvari, prevara u svakom obliku pomoću koga politički pretendent može postići uspeh. Tome treba dodati i potpunu demoralizaciju karaktera i ubeđenja, dok ne ostane ništa što bi nekoga navelo da se bilo čemu nada od tako oronule osobe. Ljudi su stalno i iznova bili dovoljno glupi da veruju i podržavaju do poslednjeg novčića slavoljubive političare, da bi na kraju bili izdani i prevareni.

Može se reći da osoba od integriteta nikada ne bi podlegla korupciji u političkom mlinu. Možda i ne bi; ali takva osoba bi bila potpuno onemogućena da izvrši bilo kakav uticaj u korist rada, kao što se zaista i pokazalo u brojnim slučajevima. Država je ekonomska gospodarica nad svojim slugama. Dobri ljudi, ako takvi postoje, ostali bi ili odani svojim političkim verovanjima i izgubili ekonomsku podršku, ili bi se držali svog ekonomskog

gospodara i bili potpuno nesposobni da urade i najmanje dobro. Politička arena ne ostavlja alternativu, osoba mora biti ili glupa ili bitanga.

Političko sujeverje još uvek drži prevlast nad srcima i umovima masa, ali istinski/e zaljubljenici/e u slobodu neće da imaju više ništa s tim. Umesto toga, oni/e veruju Stirneru koji kaže da ljudsko biće ima onoliko slobode koliko želi da uzme. Anarhizam se zato zalaže za direktnu akciju, za otvoren prkos i otpor svim zakonima i ograničenjima, ekonomskim, društvenim i moralnim. Ali prkos i otpor su ilegalni. U njima leži spas ljudskog bića. Sve što je ilegalno zahteva integritet, samopouzdanje i hrabrost. Ukratko, zahteva slobodne, nezavisne duhove "ljudi koji su ljudi i imaju kičmu koja se ne da saviti".

Univerzalno pravo glasa, samo po sebi, svoj opstanak duguje direktnoj akciji. Da očevi američke revolucije nisu imali duh pobune i prkosa, njihovo potomstvo bi još uvek nosilo kraljev kaput. Da nije bilo direktne akcije Džona Brauna i njegovih drugova, Amerika bi još uvek trgovala crncima. Istina, trgovina belcima još uvek traje, ali i to će morati da bude ukinuto direktnom akcijom. Sindikalizam, ekonomska arena modernih gladijatora, duguje svoje postojanje direktnoj akciji. Tek su nedavno zakon i vlada pokušali da unište sindikalni pokret i osudili pobornike/ce ljudskog prava na organizovanje na zatvor zbog zavere. Da su se boril/e za svoju stvar preklinjanjem, sudskim zastupanjem i kompromisima, sindikalizam bi danas bio neznan. U Francuskoj, Španiji, Italiji, Rusiji, čak i u Engleskoj (svedočimo o rastućoj pobuni engleskih radničkih sindikata), direktna, revolucionarna, ekonomska akcija je postala tako jaka sila u borbi za industrijsku slobodu, da čini da svet shvati izvanrednu važnost moći rada. Opšti štrajk, najviši izraz svesti radnika/ca, bio je ismejan u Americi tek nedavno. Danas svaki veliki štrajk, da bi pobedio, mora shvatiti značaj opšteg solidarnog protesta.

Direktna akcija, koja je svoju efektivnost dokazala u ekonomskim redovima, jednako je delotvorna i u okruženju individue. Stotine sila povređuju njeno biće i jedino će je istrajan otpor konačno osloboditi. Direktna akcija protiv autoriteta u prodavnici, direktna akcija protiv autoriteta zakona, direktna akcija protiv nadirućeg, nametljivog autoriteta moralnog koda jeste logična, dosledna metoda anarhizma.

Zar to neće voditi revoluciji? Zaista, hoće. Ni jedna stvarna društvena promena nije uspostavljena bez revolucije. Ljudi ili nisu upoznati sa svojom istorijom ili još nisu naučili da revolucija nije ništa drugo nego misao prenetu u akciju.

Anarhizam, veliki podstrekač misli, danas prožima svaku oblast ljudskog delovanja. Nauka, umetnost, književnost, drama, napor za ekonomskim poboljšanjem, u stvari svako individualno i društveno protivljenje postojećoj neuređenosti stvari, osvetljeno je duhovnim svetlom anarhizma. To je filozofija suvereniteta individue. To je teorija društvene harmonije. To je velika, silna, živeća istina koja rekonstruiše svet i koja će uvesti Svanuće.

Izvornik:

http://www.pitzer.edu/~dward/Anarchist_Archives/archivehome.htm

*Prevela:
Bosa Janjušević*

ŽENSKO PRAVO GLASA

Hvalimo se da je ovo doba napretka nauke i progresu. Zar nije onda čudno što još uvek obožavamo fetiše? Današnji fetiši imaju drugi oblik i suštinu, ali moć koju imaju nad ljudskim umom je isto toliko pogubna kao i moć koju su imali i stari fetiši.

Univerzalno pravo glasa je naš moderni fetiš. Oni koji još nisu ostvarili to pravo, vode krvave revolucije da bi ga dobili, a oni koji uživaju u njemu, na oltar ovog svemoćnog božanstva prinose krupne žrtve. Teško onom jeretiku koji se usudi da posumnja u to božanstvo!

Žena je ta koja obožava fetiše više od muškarca i mada se njeni idoli mogu menjati, ona je uvek na kolenima, uvek sa podignutim rukama koje preklinju i uvek slepa na činjenicu da njen bog stoji na staklenim nogama. Može se slobodno reći da je, od pamtiveka, žena bila najveći pristalica svih božanstava. Naravno, morala je i da plati cenu koju samo bogovi mogu da zahtevaju – morala je da plati svojom slobodom, krvlju svoga srca i svojim životom.

Poznata Ničeova izreka, "Kada ideš ženi, ponesi korbač sa sobom", smatra se veoma brutalnom, ali on je tom rečenicom dobro definisao stav koji žena ima prema svojim bogovima.

Religija, a naročito hrišćanska religija, osudila je ženu na život inferiornog bića, na roba. Ona je ometala njenu prirodu i zarobila njenu dušu, a ipak, hrišćanska vera nema većeg pobornika i većeg privrženika od žene. Šta više, može se slobodno reći da bi religija davno prestala da bude faktor u životu ljudi da je žene ne podržavaju. Najprilježnije crkvene radnice, najneumornije misionarke širom sveta su žene i one uvek prinose žrtve na oltar onih bogova koji su lancima sputali njen duh i zarobili njeno telo.

Rat, to nezasito čudovište, krade ženi sve što joj je drago i dragoceno. Rat uzima njenu braću, ljubavnike i sinove, a za uzvrat joj daje život pun usamljenosti i očajanja. Pa ipak žena je najveći pristalica i obožavalac rata. Ona je ta koja svojoj deci usađuje želju za osvajanjem i moći; ona je ta koja deci puni uši pričama o sjaju rata i uspavljuje svoju bebu pesmama sa zvucima truba i pucnjave. Žena je ta koja kruniše pobednika kada se on vraća sa bojnog polja. Da, žena je ta koja plaća najveću cenu ratu, tom nezasitom čudovištu.

A tu je i dom. Kakav je to strašan fetiš – savremeni zatvor sa zlatnim rešetkama! Kako on crpi svu životnu energiju žene. Njegov blistavi deo čini svaku ženu slepom za cenu koju će morati kao supruga, majka i domaćica da plati. Pa ipak, žene se uporno drže doma, sile koja ih drži u okovima.

Moglo bi se reći da upravo zato što je svesna strašne cene koju mora da plati Crkvi, Državi i Domu, žena želi pravo glasa da bi se pomoću njega oslobodila. To je možda istina, ali samo za manjinu; većina sifražetkinja potpuno odbacuje takvo svetogrđe. Naprotiv, one insistiraju da će pravo glasa učiniti da žene postanu bolje hrišćanke i domaćice, lojalne građanke države. Pravo glasa je samo sredstvo za učvršćivanje svemoći onih Bogova kojima žene odvajkada služe.

I zbog toga nije ni čudo što će ona biti isto toliko privržena, isto toliko revnosna, što će se isto toliko prostirati pred svojim novim idolom, pred ženskim pravom na glas. Ona, sa osmehom na licu, od pamtiveka trpi proganjanje, zatvaranje, mučenje i sve vrste osuda. Kao u starim vremenima, čak i najprosvećenije žene očekuju čudo od božanstva dvadesetog veka – od prava na glas. Život, sreća, radost, sloboda, nezavisnost – sve to i još više od toga proizaći će iz prava na glas. U svojoj slepoj odanosti žena ne vidi ono što su pametni ljudi shvatili još pre pedeset godina: da je pravo na glas zlo; da je ono samo doprinelo da se ljudi pretvore u robove; da ih je upravo to zaslepilo i onemogućilo da vide kako su, na lukav način, naterani da se potčine.

Zahtev žena za jednakim pravom glasa je zasnovan na pretpostavci da žene moraju imati jednaka prava u svim oblastima društva. Da je zahtev za pravom glasa ispravan, niko tome ne bi mogao da se suprostavi. Teško ljudskom umu koji u svom neznanju može da prepozna

ispravnu stvar u nečemu što mu se nameće. Ili, zar to ne predstavlja najbrutalnije nametanje kada jedna grupa ljudi donosi zakone koje druga grupa, strahom naterana, mora da poštuje? Pa ipak, žene dižu veliku buku zahtevajući tu "zlatnu mogućnost" koja je čovečanstvu donela mnogo nevolja i oduzela čoveku njegov integritet i sposobnost oslanjanja na sopstvene mogućnosti; nametanje koje je potpuno korumpiralo narod i učinilo da postane potpuna žrtva u rukama beskrupoloznih političara.

Jadan, glupi, slobodan američki građanin! On je slobodan da umre od gladi, slobodan da kao klošar skita po autoputevima ove velike zemlje, on ima pravo na glas i zahvaljući tom pravu on je sebi iskovao okove. Nagrada koju dobija je zakon o radnim odnosima, zakon koji zabranjuje pravo na bojkot, na štrajk, u stvari zakon koji zabranjuje sve osim nečijeg prava da opljačka plodove njegovog rada. Pa ipak, žene nisu izvukle nikakve pouke iz katastrofalnih posledica ovog fetiša dvadesetog veka. A stalno nas ubeđuju da će žene biti te koje će učiniti politiku čistom.

Nepotrebno je naglašavati da moje protivljenje zahtevu da žena dobije pravo glasa nije bazirano na rasprostranjenom mišljenju da žena nije tome dorasla. I ja ne vidim fizičke, psihološke ili mentalne razloge zbog kojih žena ne bi trebala da ima ista prava na glas kao i muškarci. Ali takav stav me ne može učiniti slepom na apsurdno mišljenje da će žene uspeti tamo gde muškarci nisu uspeli. Ako ona ne može da učini stanje gorim, ona ga svakako ne može učiniti ni boljim. Pretpostaviti da će ona uspeti da očisti nešto što ne podleže čišćenju znači pripisivati joj natprirodne mogućnosti. Pošto je ženina najveća nesreća u tome da se na nju gleda ili kao na anđela ili kao na đavola, njen stvarni spas leži u tome da se ona postavi na zemlju: da bude smatrana ljudskim bićem koje podleže svim ljudskim manama i greškama. Da li mi treba da verujemo da će se dve greške međusobno poništiti i dati ispravno rešenje? Da li mi treba da pretpostavimo da će otrov koji inherentno postoji u politici postati manje otrovan ako žene uđu u političku arenu? Teško da bi i najvatrenija pobornica prava na glas tvrdila takvu glupost.

Činjenica je da su čak i najnapredniji među onima koji proučavaju opšte pravo glasa shvatili da su svi postojeći sistemi političke moći apsurdni i sasvim nepodesni da reše goruće životne probleme. Ovaj stav iznosi i Dr. Helen L. Sumner, osoba koja je i sama vatreni pobornik ženskog prava na glas. U knjizi *Jednaka prava na glas*, ona kaže: "U Koloradu vidimo da jednako pravo na glas služi samo da bi na najočigledniji način pokazalo suštinsku trulež i ponižavajući karakter postojećeg sistema". Naravno, Dr. Sumner ima u vidu određeni sistem glasanja, ali to se isto tako može primeniti i na celu mašineriju predstavničkog sistema. Sa takvom osnovom, teško je razumeti kakvu bi korist ženski rod ili čovečanstvo imali od toga da žene postanu politički faktor.

Ali, kažu ljudi koji zagovaraju opšte pravo glasa, pogledajte zemlje i države gde žena ima pravo glasa. Pogledajte šta su sve one postigle u Australiji, na Novom Zelandu, u Finskoj, Skandinavskim zemljama i u našim državama Ajdaho, Kolorado, Vajoming i Juta. Udaljenost očarava ili da citiram poljsku izreku – "bolje je tamo gde mi nismo". Moglo bi se zaključiti da te zemlje i države nisu kao druge države i zemlje, da u njima ima više slobode i ekonomske jednakosti, da te zemlje više cene ljudski život i da tamo ima više razumevanja za velike društvene bitke zajedno sa svim ključnim pitanjima ljudske rase.

Žene u Australiji i na Novom Zelandu imaju pravo glasa i time učestvuju u donošenju zakona. Jesu li uslovi rada radničke klase bolji nego u Engleskoj, gde se sifražetkinje tako herojski bore? Da li su tamo uslovi za materinstvo bolji, da li su deca tamo srećnija i slobodnija nego u Engleskoj? Da li se žena tamo više ne smatra seksualnom robom? Da li se ona emancipovala od puritanskog duplog standarda morala nejednakog za žene i muškarce? Sigurno je da niko osim priglupih žena političara ne bi dao pozitivan odgovor na ova pitanja. Ako je tako, onda je besmisleno ukazati na Australiju i Novi Zeland kao na Meku koja odslikava uspehe jednakih prava na glas.

Onima koji su upoznati sa stvarnim političkim stanjem u Australiji, poznata je činjenica da su tamo upravo političari sputali radničku klasu usvojivši najoštrije zakone, određivši da štrajk bez odobrenja arbitražnog komiteta postane krivično delo koje je jednako izdaji.

Ja ni jednog trenutka ne želim da impliciram da je pravo žena na glas krivo za ovakvo stanje stvari. Ja samo želim da istaknem da ne postoji razlog da se ukazuje na Australiju kao mesto gde su žene postigle čudo, jer ni tamo njihov uticaj nije uspeo da oslobodi radništvo od ropstva političkih šefova.

Finska je dala ženama pravo glasa; čak i pravo da sede u Parlamentu. Da li je to pomoglo da se razvije veći heroizam i intezivniji entuzijazam nego onaj što ga imaju žene u Rusiji? Finska, kao i Rusija, trpi pod strašnim korbačem krvavog Cara. Gde su Finske Perovskaje, Spiridonove, Fingerove, Breškovskavaje? Gde su bezbrojne mlade Finkinje koje veselo odlaze u Sibir zbog svojih uverenja? Finskoj su veoma potrebni herojski oslobodioci. Zašto ih pravo glasa nije proizvelo? Jedini osvjetnik finskog naroda nije bila žena nego muškarac, a on je koristio efikasnije oružje od glasačkog listića.

Što se tiče onih naših država u kojima žene imaju pravo glasa i na koje se stalno ukazuje kao na primere čuda, pitam se šta je to tamo postignuto zahvaljujući pravu na glas – a što žene u drugim Državama već nemaju; ili što one nisu mogle da ostvare kroz energične napore i bez prava na glas?

Istina je da su, u državama u kojima žene imaju pravo glasa, ženama garantovana jednaka prava na imovinu; ali od kakve koristi je to pravo masi žena koje ne poseduju imovinu, hiljadama radnica koji rade za nadnicu, koje žive od danas do sutra? Da jednaka prava glasa nisu i ne mogu uticati na njihovu situaciju, priznala je čak i Dr. Sumner koja je svakako u poziciji da to zna. Pošto je nju, kao vatrenu sifražetkinju, Liga za ednako pravo glasa države Nju Jork poslala u Kolorado da prikupi materijal koji bi govorio u prilog jednakom pravu na glas, ona je poslednja osoba koja bi o tome rekla nešto nepovoljno. Pa ipak, ona nas informiše: "da je jednako pravo na glas vrlo malo uticalo na ekonomski položaj žena. Žene za isti rad ne dobijaju jednaku nadnicu i mada u Koloradu imaju jednaka prava na obrazovanje još od 1876, žene učiteljice su plaćene manje nego u Kaliforniji". Istovremeno, gospođica Sumner ne objašnjava činjenicu da je pored jednakog prava na obrazovanje, koje žene imaju već četrdeset pet godina i prava glasa od 1894, popis izvršen pre nekoliko meseci samo u Denveru, otkrio činjenicu da postoji petnaest hiljada hendikepirane dece školskog uzrasta. I sve to uglavnom pored žena koje rade u Odeljenju za obrazovanje, a imajući u vidu da su žene u Koloradu usvojile "najoštrije zakone koji štite decu i životinje". Žene Kolorada "su pokazale veliko zanimanje za državne institucije koje brinu o hendikepiranoj, delikventnoj i napuštenoj deci".

Kakva strašna optužba protiv ženske brige i pažnje ako jedan grad ima petnaest hiljada hendikepirane dece. Gde je tu slava ženskog prava na glas ako je potpuni neuspeh postignut na najvažnijem socijalnom pitanju: na deci? A gde je onaj superiorni osećaj za pravdu koji je trebalo da žene uvedu u politiku? Gde je taj osećaj bio 1903. kada su vlasnici rudnika pokrenuli gerilski rat protiv Zapadnog Rudarskog Sindikata; kada je general Bel uspostavio vladavinu terora; kada su ljudi izvlačeni iz kreveta noću, odvođeni preko granice, bacani u štale sa bikovima, kada je on izjavio "do đavola sa ustavom, motka je ustav"? Gde su tada bile žene političarke i zašto nisu tada iskoristile svoje pravo glasa? U stvari, one su ga iskoristile. One su pomogle da izbore izgubi najliberalniji kandidat, guverner Vejt. On je morao da se skloni sa puta guverneru Pibodiju, čoveku koji je bio samo oruđe u rukama vlasnika rudnika, koji je bio neprijatelj radnika, car Kolorada. ..."Sigurno ni muško pravo glasa nije moglo da učini ništa gore"... To je tačno. Pa gde je onda korist koju bi društvo i same žene imali od ženskog prava glasa? Često pominjana tvrdnja da će žene biti te koje će očistiti politiku, je samo mit. To mogu potvrditi ljudi koji poznaju političku situaciju u Ajdahu, Koloradu, Vajomingu i Juti.

Žena, koja je suštinski čistunac po svojoj prirodi, puna je predrasuda i nepopustljiva u svom naporu da druge učini onoliko dobrima, koliko ona misli da treba da budu. Tako je ona u Ajdahu oduzela pravo glasa svojim sestrama koje rade na ulici i proglasila sve žene "razvratnog karaktera" nepodobne da glasaju. Pod terminom "razvratan" one naravno ne podrazumevaju prostituciju koja se odigrava u braku. Ne treba ni reći da su nelegalna prostitucija i kockanje zabranjeni zakonom. Po tom pitanju, za zakon se mora smatrati da je

ženskog roda: on uvek zabranjuje. Shodno tome, svi zakoni su odlični. Oni ne idu dalje od toga, ali same zakonske tendencije otvaraju sva vrata paklu. Prostitucija i kockanje nisu nikad tako cvetali kao od trenutka kada su postali protivzakoniti.

U Koloradu je čistunstvo žene došlo do izražaja u još drastičnijem obliku. "Od kako žene imaju pravo glasa, muškarci notorno nečistog života kao i oni za koje se utvrdi da posećuju barove, prognani su iz politke". Da li bi brat Komstok uradio više? Da li bi svi puritanski oci mogli da urade više od toga? Pitam se koliko žena shvata ozbiljnost ovog nazovi poduhvata? Pitam se da li one shvataju da je to baš ono što je, umesto da uzdigne ženu, nju učinilo političkim špijunom, stvorom koji je zaslužio da bude prezren, osobom koja čeprka po tuđim privatnim životima, i to ne toliko za dobrobit pravedne stvari, već zato što, kako je rekla jedna žena iz Kolorada, "one vole da se uvuku u kuće u koje nisu nikada ušle i da saznaju sve što mogu u političkom i svakom drugom smislu"*.

Da, i da se uvuku u ljudsku dušu i njene najskrivenije kutove i pukotine. Ništa ne zadovoljava žudnju većine žena kao što to čini skandal. I kada će ona ikada imati toliko prilike za to ako ne kao političarka?

"Notorno nečisti životi i muškarci koji posećuju barove". U svakom slučaju, oni koji računaju na glasove žena ne mogu biti optuženi da imaju mnogo osećaja za meru. Čak i kada bi te žene, koje se mešaju u tuđe živote, mogle da odlučuju čiji su životi dovoljno čisti za jednu tako čistu sredinu kao što je politika, da li iz toga sledi da i vlasnici barova spadaju u istu kategoriju? Ili to možda samo američka hipokrizija i netrpeljivost, koja se toliko manifestovala kroz prohibiciju koja sankcioniše širenje alkoholizma među muškarcima i ženama bogate klase, a sa druge strane budno motri nad jedinim mestom koji je preostalo siromašnom čoveku. Ako ni zbog kojeg drugog razloga, ženin uzak i čistunstvom prožet stav prema životu čini je većom opasnošću za slobodu tamo gde ona ima političku moć. Muškarac je davno prevazišao predrasude koje žene još uvek imaju. Na polju ekonomske konkurencije muškarac je bio primoran da bude efikasan, da donosi odluke, da pokazuje sposobnost i kompetenciju. Zbog toga on nije imao ni vremena niti naklonosti da meri svačiju moralnost puritanskim merilima. On ni u svojim političkim aktivnostima nije išao okolo sa povezom na očima. On zna da je kvantitet, a ne kvalitet, ona materija koja se troši u političkom mlinu i, osim ako nije sentimentalni reformator ili stari fosil, on zna da politika nikada ne može biti ništa drugo nego močvara.

Žene koje su u potpunosti upućene u političke tokove, poznaju prirodu zveri, ali u svojoj samozadovoljnosti i egoizmu one same sebe prisiljavaju da veruju da treba da maze zver i da će ona tako postati pitoma kao jagnje, slatka i čista. Kao da žene nisu prodavale svoje glasove, kao da žene političarke ne mogu biti kupljene! Ako njeno telo može biti kupljeno za materijalnu nadoknadu, zašto to ne bi moglo biti i sa njenim glasom? To što je učinjeno u Koloradu i u drugim državama nisu poricali ni oni koji su bili naklonjeni ženskom pravu glasa. Kao što sam malopre istakla, ta sužena vizura koju žene imaju u odnosu na ljudske poslove nije samo argument protiv nje kao politički superiorne u odnosu na muškarca. Postoje i drugi argumenti. Njen doživotni ekonomski parazitizam je potpuno zamaglio njenu koncepciju značaja jednakosti. Ona galami tražeći jednaka prava sa muškarcima, a eto, mi saznajemo da "malo žena hoće da agituje u nezgodnim delovima grada". Kako malo ta jednakost za njih znači u poređenju s Ruskinjama koja se suočavaju sa samim paklom boreći se za svoje ideale?

Žena zahteva da ima ista prava kao i muškarac, a uvređena je što ga njeno prisustvo ne obara s nogu: on puši, ne skida šešir i ne skače sa stolice kao lakej. To mogu biti trivijalne stvari ali ipak, one predstavljaju ključ za poimanje prirode američkih sifražetkinja. Budite sigurni, njihove engleske sestre su prerasle ova glupa stanovišta. One su pokazale da su dorasle svemu što se od njihovog karaktera i snage izdržljivosti traži. Svaka čast heroizmu i otpornosti engleskih sifražetkinja. Zahvaljujući njihovim energičnim, agresivnim metodama one su inspirisale neke naše beživotne beskičmene dame. Ali, posle svega, i sifražetkinjama nedostaje sposobnost razlučivanja stvarne jednakosti. Kako drugačije da se računa na ogroman, gigantski napor da se pokrenu hrabri borci za bedan mali zakonski predlog koji treba da koristi šačica imućnih dama bez ikakve vajde za ogromnu masu žena koje rade?

Istina, kao političarke one moraju biti oportunisti, moraju preduzimati polumere ako već ne mogu dobiti sve. Ali kao inteligentne i liberalne žene trebalo bi da shvate da, ako je glasački listić oružje, onima koje su razbaštinjene treba više nego ekonomski superiornoj klasi i da ove potonje već uživaju previše moći zahvaljujući svojoj ekonomskoj superiornosti.

Brilijantna predvodnica engleskih sifražetkinja, gospođa Emelin Pankhurst je i sama priznala, na jednom od svojih putovanja po Americi na kojima je držala predavanja, da ne postoji jednakost između politički superiornih i inferiornih. Ako je tako, kako će engleske radnice koje su već inferiorne u odnosu na dame koje su beneficirane Šekltonovim predlogom zakona* biti kadre da rade zajedno sa onima koje su im politički superiorne, ako taj predlog bude prihvaćen? Malo je verovatno da će klasa kojoj pripada Eni Keni i koja je tako puna oduševljenja, odanosti i mučeništva, dovesti sebe u situaciju da mora da nosi na svojim leđima i svoje ženske političke gazde, kao što nosi svoje ekonomske gazde. One bi to ipak morale da čine ako bi jednaka prava glasa za žene i muškarce bila ustanovljena u Engleskoj. Bez obzira šta radnici činili, oni su uvek prisiljeni da plate ceh. Tako da oni koji veruju da pravo na glas donosi moć, pokazuju veoma malo osećaja za pravdu, jer pokazuju najmanju brigu za one kojima će, kao što oni to tvrde, to pravo navodno najviše koristiti.

Američki sifražetski pokret je do nedavno bio stvar društvene igre, apsolutno odvojen od ekonomskih potreba naroda. Tako Suzana B. Antoni, bez sumnje jedna izuzetna žena, nije bila samo ravnodušna nego i neprijateljski raspoložena prema radništvu; nije oklevala da manifestuje svoj antagonizam kada je 1869. savetovala žene da preuzmu poslove štamparskih radnika koji su u Nju Jorku štrajkovali*. Nije mi poznato da li je do smrti taj svoj odnos promenila.

Naravno postoje neke sifražetkinje koje su se pridružile radnicama – Ženska sindikalna liga (The Women's Trade Union League) na primer; ali one čine manjinu i njihove aktivnosti su u biti ekonomske prirode. Ostatak gleda na težak rad kao na volju Providenja. Šta bi se desilo sa bogatima da nema siromašnih? Šta bi bilo sa ovim lenjim, parazitskim damama koje za jednu nedelju straće više nego što njihove žrtve zarade za godinu dana, šta bi bilo da nema osamdeset miliona radnika nadničara? Jednakost, da li je iko ikada čuo za takvu stvar?

Malo je zemalja u kojima su arogancija i snobizam toliko razvijeni kao u Americi. To je naročito tako sa američkim ženama koje pripadaju srednjoj klasi. One ne samo što smatraju da su jednake sa muškarcima nego i sebe smatraju superiornim, naročito se smatraju superiornim po svojim vrlinama: dobroti i moralnosti. Pravo je čudo da američka sifražetkinja zahteva svoje glasačko pravo, tu najčudesniju moć. U svojoj egzaltiranoj uobrazilji ona ne vidi koliko je zapravo podjarmljena, ne toliko od strane muškaraca koliko zbog svojih glupih pogleda i tradicije. Pravo glasa ne može poboljšati ovu tužnu činjenicu; ono može samo da je istakne, da je naglasi, kao što uistinu i čini.

Poznata američka aktivistkinja u borbi za ženska prava tvrdi da bi žena trebalo da ima pravo na jednaku platu kao i muškarci, pa čak i zakonsko pravo na platu svog supruga. U slučaju da je muž ne izdržava, treba ga osuditi da nosi prugasto osuđeničko odelo, a ono što u zatvoru zaradi, dobijala bi njegova, po pravima jednaka supruga. Zar ne tvrdi druga poznata predvodnica pokreta za ženska prava da će njihov glas ukinuti socijane nevolje protiv kojih su se zajedničkim naporima uzaludno borili najsajjniji umovi celog sveta? Zaista treba žaliti što nam se navodni stvoritelj univerzuma već prikazao sa svojom divnom šemom stvari, inače bi žene kad dobiju pravo glasa bile u situaciji da ga sasvim prevaziđu.

Veoma je opasno prihvatiti se posla dekonstrukcije fetiša. Doba kada su takve jeresi kažnjavane spaljivanjem je prošlo, mada još uvek nije prevaziđen ograničeni duh onih koji izriču osude drugima samo zato što imaju hrabrosti da se suprostave opšte prihvaćenim pojmovima. Zbog toga ću i ja verovatno biti svrstana u one koji su protiv žena, ali me to ne može pokolebati da razmotrim suštinu problema. Ponavljam ono što sam na početku rekla: ja ne verujem da žena može da učini politiku gorom; ali ne verujem ni da je može učiniti boljom. I onda, ako već ne može da poboljša greške muškaraca, zašto da ih ponavlja?

Istorija može biti sastavljena od laži; ipak, ona sadrži nekoliko istina i one su nam jedini vodič za budućnost. Istorija političkih aktivnosti muškaraca dokazuje da im nije dato ništa što nisu mogli da postignu na direktniji, manje skup i dugotrajniji način. Činjenica je da je svaki napredak koji je postignut, stečen konstantnom borbom, neprestanom borbom za samopotvrđivanjem, a ne pomoću prava glasa. I nema razloga za bilo kakvu pretpostavku da su žene, ili da će žene, u svom usponu ka emancipaciji, biti potpomognute pravom na glas.

U najmračnijoj od svih zemalja, Rusiji, u kojoj vlada apsolutni despotizam, žena je postala jednaka muškarcu ali ne uz pomoć prava na glas nego zahvaljujući njenom nastojanju da bude i da dela. Ona ne samo što je osvojila sve oblasti nauke i zanimanja, ona je stekla poštovanje muškaraca, njihov rešpekt i drugarstvo; čak i više od toga: osvojila je divljenje i poštovanje celog sveta. I to takođe, ne pomoću prava na glas nego zahvaljujući svom divnom heroizmu, duhovnoj snazi, sposobnosti, snazi volje i izdržljivosti u bici za slobodu. Gde su žene iz bilo koje zemlje ili države koje se mogu podičiti takvom pobedom? Ako razmislimo o onom što su žene u Americi postigle, zaključićemo da im je na njihovom putu, za emancipaciju pomoglo nešto dublje i snažnije od prava glasa.

Tačno pre šezdeset i dve godine šaćica žena je na konvenciji žena održanoj u Seneka Fols, postavila zahtev da se žene izjednače sa muškarcima u obrazovanju i pristupu raznim profesijama i zanatima. Kakva sjajna dostignuća, kakvi izvanredni trijumfi! Ko bi, sem najvećih ignoranata, mogao reći da je žena običan rob? Ko bi se usudio da sugeriše da ovo ili ono zanimanje ne bi trebalo da joj bude pristupačno? Ona je preko šezdeset godina oblikovala novu atmosferu i gradila sebi novi život. Postala je svetska sila u svakoj oblasti ljudske misli i delatnosti. I sve je to postigla bez prava na glas, bez prava da piše zakone, bez "privilegije" da postane sudija, apsandžija ili dželat.

Da, mene mogu smatrati neprijateljem žene; ali ako joj pomognem da sagleda istinu, neću žaliti.

Nevolja žene nije u tome što ona nije u stanju da radi muški posao, nego u tome što ona traći svoju životnu snagu u nastojanju da prevaziđe muškarca i to radi opterećena tradicijom koja ju je učinila nesposobnom da drži korak s njim. O, ja znam da su neke žene uspele, ali po koju cenu, po kakvu užasnu cenu! Nije bitna vrsta posla koju žena radi, važniji je kvalitet posla kojim se ona bavi. Žena ne može pravu na glas ili glasanju dati novi kvalitet, niti od toga prava može da dobije bilo šta što bi poboljšalo njene kvalitete. Njen razvoj, njena sloboda, njena nezavisnost moraju da budu njeno lično delo koje će proizici iz nje same. Pre svega, time što će se ona potvrditi kao ličnost, a ne kao seksualni objekat. Zatim, što će odbiti da bilo ko polaže pravo na njeno telo; što će odbiti da rađa protiv svoje volje; odbiti da služi Bogu, državi, društvu, mužu, porodici itd; tako će postići da joj život bude jednostavniji, dublji i bogatiji. Znači, pokušaće da spozna smisao i suštinu života u svim njegovim složenostima, oslobodivši se straha od javnog mnjenja i javnih osuda. Samo takav stav, a ne samo pravo na glas, oslobodiće ženu, učiniće da stekne moć, do sada svetu nepoznatu, moć za stvarnu ljubav, moć koja zastupa mir i harmoniju; moć božanskog plamena koji daje život; žena će postati tvorac slobodnih ljudi i žena.

Prevod iz knjige:

Red Emma Speaks, An Emma Goldman Reader, Third Edition, Compiled and Edited by Alix Kates Shulman, Humanity Books, Amherst, New York, 1966.

Članak originalno izašao u knjizi: *Anarhism and Other Essays*, Mother Earth Publications, 1910.

*Preveli:
Vanda Perović i Aleksandar Ajzinberg*

LJUBAV I BRAK

Uvreženo je mišljenje da su brak i ljubav sinonimi, da proizilaze iz istih motiva i da pokrivaju iste ljudske potrebe. I ovo, kao većina takvih mišljenja, ne počiva na stvarnosti i činjenicama nego na praznoverju.

Brak i ljubav nemaju ništa zajedničko, udaljeni su jedno od drugoga kao severni i južni pol, u stvari, oni su sušta suprotnost. Nema sumnje da neki brakovi mogu biti rezultat ljubavi. Ne zbog toga što se ljubav može ostvariti jedino u braku, pre će biti da je zato što je vrlo malo onih koji su u stanju da prevaziđu konvenciju. Danas postoji veliki broj muškaraca i žena za koje brak nije ništa drugo nego farsa, ali koji ga prihvataju zbog javnog mnjenja. U svakom slučaju, istina je da su neki brakovi zasnovani na ljubavi i takođe je istina da u nekim slučajevima ljubav nastavlja da postoji u bračnom životu, ali ja tvrdim da je to uprkos bračnom životu, a ne zahvaljujući njemu.

Istovremeno, apsolutno je netačno da ljubav proizlazi iz braka. Možemo ponekad čuti za čudesne slučajeve kada su se supružnici zaljubili jedno u drugo nakon sklapanja braka, ali ako se stvar bolje ispita, utvrdiće se da je to pre stvar navikavanja na neizbežno. Sigurno da je to međusobno navikavanje daleko od spontanosti, intenziteta i lepote ljubavi, a bez toga intimnost braka postaje degradirajuća i za ženu i za muškarca.

Brak je prvenstveno ekonomski aranžman, ugovor o osiguranju. On se razlikuje od običnog životnog osiguranja samo u tome što više obavezuje i više iziskuje. Korist od njega neizmerno je mala u poređenju sa uložnim. Kada uplatimo polisu za životno osiguranje mi plaćamo u dolarima i centima i uvek smo u mogućnosti da prestanemo sa uplatama. Ako je, pak, suprug ženina premija, ona to plaća svojim imenom, privatnošću, svojim samopoštovanjem, samim životom "sve dok ih smrt ne razdvoji". Šta više, bračno osiguranje nju osuđuje na doživotnu zavisnost, na parazitizam, potpunu beskorisnost, individualnu i društvenu. Muškarac, takođe, plaća svoj deo ali, kako su njegove sfere šire, brak ga ne ograničava toliko kao ženu. On svoje okove oseća više u ekonomskom smislu.

Zato ono što je Dante napisao na ulazu u pakao, može u punoj meri da se odnosi i na brak: "Ko ovamo uđe, neka izgubi svaku nadu".

Da je brak greška niko pametan neće poreći. Potrebno je samo ovlaš pogledati statistike razvoda pa da se shvati koliko je brak strahovita greška. Neće ni stereotipni filistinski argumenti o nedovoljno strogim zakonima u vezi sa razvodom i rastućoj usamljenosti žena opravdati činjenicu da: prvo, svaki dvanaesti brak se završava razvodom; drugo, da je, od 1870. godine, broj razvoda porastao sa 28 na 73 na svakih sto hiljada stanovnika; treće, da je preljuba, od 1867, kao uzrok za razvod braka porasla za 270,8 odsto; četvrto, da je broj muškaraca koji su napustili svoje porodice porastao za 369,8 odsto.

Ovim zaprepašujućim ciframa se može dodati veliki broj dramskih i literarnih dela koja se bave ovom temom. Robert Herik (Robert Herrick) u delu *Zajedno* (Together); Pintero (Pintero) u *Mid-Chanel*; Eugen Valter (Eugene Walter) u *Potpuno isplaćeno* (Paid in Full) i desetine drugih pisaca raspravljaju o jalovosti, monotoniji, jadu i neadekvatnosti braka kao faktoru za harmoniju i razumevanje.

Onaj ko proučava društvo i ko razmišlja neće se zadovoljiti uobičajenim površnim opravdanjem za ovaj fenomen. Moraće da kopa dublje u sam život polova da bi shvatio zbog čega se brak pokazao tako nesrećnom institucijom.

Edvard Karpenter kaže da su obe strane u braku obeležene sredinom iz koje su potekle, svaka je toliko različita da muškarac i žena moraju ostati stranci. Odvojeni nepremostivim zidom sujeverja i navika, ljudi u braku nemaju priliku da upoznaju jedno drugo i da se poštuju, a bez toga je svaka zajednica osuđena na propast.

Henrik Ibsen, koji mrzi društvene obmane, bio je verovatno prvi koji je shvatio ovu veliku istinu. Nora napušta svog supruga – ne kako glupa kritika to želi da prikaže – zbog toga što je umorna od odgovornosti ili oseća potrebu za ženskim pravima, nego zato što je shvatila da je punih osam godina živela sa strancem i sa njim izrodila decu. Može li postojati nešto

što je više ponižavajuće i degradirajuće od doživotne bliskosti dva stranca? Nema potrebe da žena zna bilo šta o muškarcu, izuzev – koliki su njegovi prihodi. A šta da se zna o ženi – šta je potrebno znati osim da je prijatne spoljašnosti. Mi još nismo prerasli teološki mit koji smatra da žena nema dušu, da je neka vrsta dodatka muškarcu, načinjena od njegovog rebra samo da bi ugodila gospodinu koji je bio tako snažan da se plašio čak i svoje senke.

Možda je loš materijal od koga je žena načinjena kriv za njenu inferiornost. U svakom slučaju, žena nema dušu – i šta je još potrebno da o njoj znamo? Pored toga, što manje duše ima, to više vredi kao supruga, biće spremnija da se stopi sa svojim suprugom. Zahvaljujući toj robovskoj popustljivosti muškoj superiornosti, institucija braka je tako dugo ostala netaknuta. Sada, kada žena staje na svoje noge, sada kada je postala svesna sebe kao stvora koji ne zavisi od gospodareve milosti, sveta institucija braka postepeno slabi, i nikakva količina sentimentalnog kukanja ne može da ga održi.

Prosečnoj devojci se od detinjstva govori da je udaja njen krajnji cilj i zbog toga njena obuka i obrazovanje moraju biti usmereni u tom pravcu. Kao što se beslovesna stoka goji da bi bila zaklana, tako se i ona priprema za brak. A ipak, neobično je to reći, njoj je dopušteno da zna mnogo manje o funkciji supruge i majke, nego što običan zanatlija zna o svom zanatu. Bilo bi nedolično i ružno da pristojna devojka bilo šta zna o bračnim odnosima.

Ali šta reći o nedoslednosti poštenja, kome je potrebna bračna zakletva da bi nešto što je prljavo pretvorila u najčistiju i najsvetiju zajednicu, koju onda niko ne sme da dovodi u pitanje ili kritikuje. Pa ipak, to je upravo stav prosečnih branilaca braka. Buduća supruga i majka drži se u totalnom neznanju o onome što predstavlja njen jedini imetak u jakoj tržišnoj konkurenciji – u seksu. I tako ona ulazi u doživotan odnos sa muškarcem samo da bi se našla zbunjena, sa osećanjem odbojnosti i bezmerno izbezumljena nečim što predstavlja najprirodniji zdrav instinkt, a to je seks. Možemo slobodno reći da je veliki postotak njene nesreće, jada, očaja i fizičkih patnji u braku izazvan kriminalnim nepoznavanjem osnovnih činjenica polnih odnosa, a to nepoznavanje se smatra velikom vrlinom. I uopšte nije preterivanje kada kažem da je mnogo brakova rastureno zbog ove žalosne činjenice.

Ako je, međutim, žena slobodna i dovoljno zrela da tajne seksa spozna bez blagoslova Države ili Crkve, biće joj izrečena presuda da je potpuno nepodobna da postane supruga "dobrog" čoveka, čije se dobro sastoji od prazne glave i mnogo novaca. Može li postojati išta sramotnije od ideje da odrasla i zdrava žena, puna života i strasti mora da suzbija zahteve prirode, da potčini svoje najintenzivnije žudnje, naruši svoje zdravlje i slama svoj duh, da mora da obuzda svoju maštu, da se odriče veličine i radosti seksualnog iskustva sve dok se ne pojavi "dobar" čovek da je uzme za svoju suprugu? To je prava slika braka. Kako bi se onda takav aranžman mogao završiti sem neuspehom? Ovo je jedan, mada ne malo značajan faktor koji brak razlikuje od ljubavi.

Mi živimo u pragmatičnom vremenu. Prošlo je doba kada su, zbog ljubavi, Romeo i Julija rizikovali da se izlože gnevu svojih roditelja, kada se zbog ljubavi Grečen izložila ogovaranju suseda. Ako, u retkim slučajevima, mladi ljudi i dozvole sebi luksuz romanse, njima se pozabave stariji, driluju ih i tucaju u glavu sve dok ne postanu "razumni".

Moralna pouka ugrađena u devojčinu svest nije o tome da li je muškarac u njoj pobudio ljubav nego – "koliko novaca on ima?" Važno i jedino božanstvo praktičnog američkog života je: Može li on zaraditi koliko treba? Može li izdržavati suprugu? To je jedina stvar koja opravdava brak. Postepeno, ovo prožima svaku misao devojke, ona više ne sanja mesečinu i poljupce, smeh i suze, ona sanja šoping-ture i prodavnice jeftine robe. Ovo siromaštvo duha i gadost su elementi nerazlučivo vezani sa institucijom braka. Država i Crkva ne priznaju ni jedan drugi ideal jer je kontrola muškaraca i žena jedna od potreba Države i Crkve.

Bez sumnje je da postoje ljudi koji i dalje smatraju da je ljubav iznad dolara i centi. To je naročito istina za onu klasu ljudi koji, iz ekonomskih razloga, moraju sami sebe da izdržavaju. Taj moćni faktor je zaista doveo do ogromne promene položaja žene u društvu i

ako imamo u vidu da je žena relativno skoro počela da se zapošljava u industriji, zaista je neverovatno kako se to brzo dogodilo. Šest miliona žena zarađuje, šest miliona žena je izjednačeno sa muškarcima u svom pravu da budu eksploatisane, da budu opljačkane, da štrajkuju, štaviše, imaju pravo da umru od gladi. Želite li još nešto, moj Gospodine? Da, šest miliona zaposlenih žena u svim oblastima privređivanja, od najvišeg intelektualnog posla do najtežeg fizičkog rada u rudnicima i na železnici; da, žene čak rade kao detektivi i policajci. To sigurno pokazuje da je emancipacija kompletna.

Pa ipak, bez obzira na sve to, od te velike armije žena radnica, mali je broj onih koje prihvataju svoj rad kao trajno stanje, na isti način kao što to prihvata muškarac. Bez obzira koliko muškarac bio slab, on je naučen da bude nezavisan, da sam sebe izdržava. Ja znam da niko u našoj ekonomiji nije potpuno nezavisan; pa ipak, i najbedniji primerak muškog roda mrzi da bude parazit, ili barem ne voli da se zna da je on to.

Žena gleda na svoj položaj radnice kao na nešto prolazno, što se odbacuje čim se pojavi neko ko će dati više. Zato je beskrajno teže organizovati žene nego muškarce. "Zašto da postanem član sindikata? Ja ću se udati i imaću svoj dom." Zar ona od detinjstva nije učena da je to njen konačni cilj? Ne treba da prođe mnogo vremena pa da ona shvati da dom, mada prostorno ne tako velik zatvor kao što je fabrika, ima šipke na prozorima i mnogo solidnija vrata. Da ima čuvara tako lojalnog da niko ne može pobeći iz tog zatvora. Najtragičnije je da dom, zapravo, ne oslobađa radnicu od potrebe da zaradi van kuće, on samo uvećava posao koji ona treba da uradi.

Prema najnovijim statistikama podnetim Komitetu "za rad i nadnice i prenaseljenost populacije", deset odsto nadničarki u Nju Jorku su udate, pa ipak moraju da nastave da rade na najmanje plaćenim poslovima na svetu. I kada se ovoj činjenici doda argatovanje oko kućnih poslova, šta onda ostaje od zaštite i slave koju sebi pripisuje dom? U stvari, čak ni žena koja potiče iz srednje klase, u braku ne može da govori o svom domu, pošto je muškarac taj koji stvara njenu sferu. Nije važno da li je muškarac nasilnik ili dobar čovek. Ono što ja želim da dokažem je da brak garantuje ženi dom samo zahvaljujući milosti njenog muža. Tada se ona kreće po njegovom domu, godinu za godinom, sve dok njen pogled na svet i ljudsku delatnost ne postane nezanimljiv, sužen i otrcan isto kao što je njeno okruženje. Nije ni čudo što ona postaje gnjavator, što se svađa oko sitnica, što voli da ogovara, što postaje nepodnošljiva i tako tera muškarca od kuće. Ona ne može da ode i kada bi htela – nema gde. Pored toga, kratak period bračnog života dovodi do toga da ona diže ruke od svih svojih potencijala, što prosečnoj ženi potpuno oduzima sposobnost da se snađe u spoljnom svetu. Ona zanemaruje svoj spoljni izgled, postaje nespretna u pokretima, nesposobna da sama donosi odluke, kukavica da proceni situaciju, postaje optrećenje i dosadna svom mužu, a to je ono što većina muškaraca počinje da mrzi i prezire. Baš je to divna atmosfera za rađanje novog života, zar ne?

Ali kako zaštititi prava deteta, ako ne u braku? Pa zar to nije ono najvažnije? Sve je to laž i hipokrizija! Brak štiti dete, a hiljade dece su napuštena i bez doma. Brak štiti dete, a sirotišta i ustanove za zbrinjavanje dece su prepuna, *Društvo za borbu protiv okrutnosti prema deci* ima pune ruke posla spasavajući male žrtve od roditelja koji ih "vole" – da bi ih stavili pod okrilje brižne ljubavi Geri društva. Kakvo je to samo izvrgavanje braka ruglu.

Brak možda ima moć "da dovede konja do reke", ali da li može da ga natera da pije vodu? Zakon će uhapsiti oca i obući ga u robijaško odelo, ali da li je to ikada nahranilo gladno dete? Ako je roditelj nezaposlen, ili krije svoj identitet, šta tu brak može da pomogne? On se poziva na zakon da bi se muškarac doveo pred "pravdu" i stavio iza rešetaka, na sigurno mesto, a plodovi njegovog rada ne idu detetu, već Državi. Detetu ostaju samo izbledela sećanja na oca u robijaškom odelu.

A što se tiče zaštite žena, tu leži prokletstvo braka. Brak joj zaista ne može pružiti zaštitu, ali sama ideja je toliko odvratna, sramotna i uvreda samog života, tako ponižavajuća za ljudsko dostojanstvo, da takva parazitska institucija zaslužuje da se zauvek osudi.

To je isto kao i drugi patrijarhalni ugovor – kapitalizam. On čoveku oduzima prava koja stiče rođenjem, onemogućava mu razvoj, truje njegovo telo, drži ga u neznanju, bedi i zavisnosti, a onda osniva humanitarne institucije koje se hrane poslednjim ostacima čovekovog samopoštovanja.

Institucija braka od žene čini parazita – nekog ko je potpuno zavisna. Onesposobljuje je za životnu borbu, briše njenu društvenu svest, parališe joj maštu i tako nameće svoju velikodušnu zaštitu, koja je u realnom životu zamka i karikatura ljudskog karaktera.

Ako majčinstvo predstavlja najvišu realizaciju ženske prirode, koja druga zaštita je tome potrebna osim ljubavi i slobode? Brak osujećuje, izbezumljuje i korumpira ženina očekivanja. Zar poruka koju brak daje ženi nije: samo kada slediš moje zakone, rodićeš dete? Zar žena nije osuđena na smrt, zar nije osramoćena i ponižena ako odbije da kupi svoje pravo na majčinstvo tako što će prodati svoje telo? Zar nije brak ona institucija koja jedino sankcioniše majčinstvo, mada je dete začeto u mržnji i prisili? Pa ipak, ako se majčinstvo ostvari slobodnom voljom, iz ljubavi, iz ekstaze ili prkosne strasti, zar se onda ne stavlja kruna od trnja na nevinu glavu deteta i krvavim slovima ne upisuje strašan epitaf Kopile? Da brak zaista ima sve one vrline za koje se tvrdi da ima, njegov kriminalni odnos prema majčinstvu bi bio dovoljan da zauvek bude isključen iz carstva ljubavi.

Ljubav, najjači i najdublji element u životu, ono što donosi nadu, sreću, ekstazu, ljubav koja se protivi svim zakonima, svim konvencijama, ljubav - najslobodniji i najjači kovač ljudske sudbine, kako tako snažno sveobuhvatno osećanje može da bude izjednačeno sa jadnim malim, od Države i Crkve sankcionisanim, brakom?

Slobodna ljubav? Kao da ljubav može biti išta drugo osim slobodna! Muškarac može da kupi pamet, ali svi milioni na svetu nisu uspeali da kupe ljubav. Muškarac je potčinio sebi tela, ali sva moć ovog sveta ne može da potčini ljubav. Muškarac je potčinio cele narode, ali sve njegove vojske ne mogu da potčine ljubav. Muškarac može da okuje i ograniči duh, ali je potpuno nemoćan pred ljubavlju. Visoko na svom prestolu, sa svim svojim sjajem i pompom koja se zlatom može kupiti, muškarac je ipak samo siromašan i očajan, ako ga mimoide ljubav. Ali, ako ljubav postoji, i najsiromašnija kuća sija toplinom, puna je života i boja. Tako ljubav poseduje čarobnu moć da od prosjaka napravi kralja. Da, ljubav je slobodna i ne može da egzistira u nekoj drugoj atmosferi. Kada je slobodna, ona se daje bezrezervno, u velikim količinama i potpuno. Svi zakoni zasnovani na statutima, sve sudnice ovog sveta, ne mogu da je iščupaju iz korena. Ali, ako je tlo sterilno, kako brak može da dà plodove? To je kao poslednja velika i očajnička bitka prolaznog života protiv smrti.

Ljubavi nije potrebna zaštita: ona je sama sebi zaštita. Dokle god je ljubav to što proizvodi decu, ni jedno dete neće biti napušteno, gladno ili očajno zbog nedostatka ljubavi. Ja znam da je ovo istina. Ja znam za žene koje su postale majke u slobodi sa muškarcima koje su volele. Malo je dece u braku koja uživaju takvu pažnju, zaštitu i privrženost svojih majki kao što je uživaju ona deca koja su rođena van braka.

Oni koji brane autoritet, plaše se naleta slobodnog majčinstva, jer će ih to lišiti njihovih žrtava. Ko će se boriti u ratovima? Ko će stvarati bogatstvo? Ko će biti policajac, tamničar, ako žene odbiju da nasumice rađaju decu? Ali rasa, rasa, šta će biti sa rasom, viču kralj, predsednik, kapitalista, sveštenik. Rasa treba da bude sačuvana, a žene treba tako degradirati da postanu samo mašine – institucija braka je naša jedina sigurnost protiv opasnog buđenja seksualnosti u ženi.

Ali uzaludni su ovi izbezumljeni napori da se održi stanje ropstva. Uzaludni su takođe i svi crkveni edikti, suludi su napadi vladara, čak je uzaludna i ruka zakona. Žena više ne želi da učestvuje u proizvodnji rase bolešljivih, slabih, oronulih i jadnih ljudskih bića, koja nemaju ni snage ni hrabrosti da zbače jaram siromaštva i ropstva. Umesto toga, žena želi manje dece, ali decu koja bi bila bolja, začeta i odgajena u ljubavi i kroz slobodan izbor, a ne kroz obavezu koju nalaže brak. Naši lažni moralisti tek treba da steknu ozbiljan osećaj odgovornosti prema detetu koje je u nedrima žena probudilo ljubav prema slobodi. Radije bi se takva žena zauvek odrekla sjaja i ponosa materinstva, nego što bi na svet donela novi život u atmosferi koja je puna samodestrukcije i smrti. I ako ona postane majka, to je da bi

detetu dala najdublje i najbolje što u sebi ima. Da sazreva zajedno sa detetom njen je moto, ona zna da samo na taj način može da doprinese izgradnji istinske muškosti i ženskosti.

Ibzen mora da je imao viziju slobodne majke kada je, veštinom majstora, napravio lik Gospođe Alving. Ona je bila idealna majka zato što je prerasla brak i sve njegove strahote, jer se oslobodila svojih okova i pustila svoj duh da se razvija sve dok nije postala obnovljena i jaka ličnost. Na žalost, bilo je prekasno da se spase njen Osvald, sreća njenog života, ali ne suviše kasno da shvati da je ljubav u slobodi jedini uslov za lep život. Oni koji su kao Gospođa Alving, krvlju i suzama platili svoje duhovno buđenje, odbacuju brak kao nešto što se nameće, kao plitku, praznu šalu. Oni znaju da je ljubav jedina osnova koja je kreativni, inspirativni i uzvišeni temelj za novu rasu, za novi svet, bez obzira da li traje neko kratko vreme ili večnost.

U sadašnjem, malom svetu, ljubav je za većinu ljudi stranac. Pošto je ljudi ne razumeju i klone je se, ona se retko začne, ili ako se to i desi, ona brzo uvene i umre. Njeno nežno tkanje ne može da podnese stresove i napor svakodnevnog života. Njena duša je suviše kompleksna da se prilagodi ljigavoj potki naše društvene strukture. Ona kuka, žali i trpi zajedno sa onima koji imaju potrebu za njom, mada im nedostaje sposobnost da se uzdignu na vrh ljubavi. Koja vizija, koja mašta, koji genije poezije, čak i delimično, može da predvidi potencijal takve snage u životu muškarca i žene. Ako se ikada ostvari istinsko drugarstvo i postigne jednakost među polovima, onda će ljubav, a ne brak biti ona snaga koja je dovela to toga.

Prevod iz knjige:

Red Emma Speaks, An Emma Goldman Reader, Third Edition, Compiled and Edited by Alix Kates Shulman, Humanity Books, Amherst, New York, 1966.

Članak originalno izašao u knjizi: *Anarhism and Other Essays*, Mother Earth Publications, 1910.

Preveli:

Vanda Perović i Aleksandar Ajzinberg

TRAGEDIJA ŽENSKJE EMANCIPACIJE

Počću sa jednim priznanjem: bez obzira na sve političke i ekonomske teorije koje se bave fundamentalnim razlikama koje postoje među raznim grupama unutar ljudske rase, bez obzira na sve klasne i rasne razlike, bez obzira na sve veštačke granice koje razdvajaju ženska prava i muška prava, tvrdim da postoji tačka gde se ove razlike mogu ukrstiti i postati jedna savršena celina.

Ne mislim da ovom tezom predlažem primirje. Opšti društveni antagonizam koji je sada ovladao našim celokupnim javnim životom, izazvan snagom suprotstavljenih i kontradiktornih interesa, doživeće potpun slom kada reorganizacija našeg društvenog života zasnovana na principima ekonomske pravde postane realnost.

Mir ili harmonija među polovima i individuama ne mora biti zasnovan na plitkom izjednečavanju svih ljudskih bića; niti se ovde poziva na eliminaciju individualnih karakteristika i osobina. Problem sa kojim se mi danas suočavamo i kojeg treba u najbližoj budućnosti rešiti je kako ostati svoj, a ipak biti u harmoniji sa drugima, kako saosećati duboko sa svim ljudskim bićima, a ipak zadržati svoje vlastite karakteristične kvalitete. Čini mi se da ovo može biti polazna tačka oko koje mogu da se slože, bez antagonizma i

suprostavljajanja mase i pojedinac, muškarac i žena. Moto ne treba da bude – oprostite jedno drugom, već – razumite jedno drugo. Često citirana rečenica gospođe de Stal: "Razumeti sve znači oprostiti sve", mi se nikada nije naročito svidela, miriše na ispovest, oprostiti drugom ljudskom biću odaje stav farisejske superiornosti. Dovoljno je razumeti drugo ljudsko biće. Priznanje delimično predstavlja fundamentalni aspekt mojih pogleda na emancipaciju žena i uticaja te emancipacije na ceo pol.

Emancipacija treba da omogući ženi da ispolji svoju ljudskost u najboljem smislu. Da sve ono što u njoj žudi da se potvrdi i da bude aktivno, dosegne svoje potpune mogućnosti; sve veštačke ograde treba srušiti i put ka većoj slobodi očistiti od vekovnih tragova potčinjenosti i ropstva.

Ovo je bio prvobitan cilj ženske emancipacije. Ali dosadašnji rezultati su izolovali ženu i ukrali joj izvor sreće koja je njoj tako bitna. Samo spoljna emancipacija učinila je savremenu ženu veštačkim bićem, koja podseća na proizvode francuske hortikulture gde su drveće i žbunovi obrezani u obliku arabeski, piramida, točkova i venaca; ona uzima bilo koji oblik samo ne onaj koji bi imala da njeni vlastiti unutrašnji kvaliteti mogu da dođu do izražaja. Tako veštački uzgajane biljke ženskog pola mogu se naći u velikom broju, naročito u takozvanim intelektualnim sferama našeg života.

Sloboda i jednakost za žene! Koliko su nade i očekivanja probudile ove reči kada su ih prvi put izgovorili najumniji i najhrabriji ljudi današnjice. Sunce će svim svojim sjajem i slavom obasjati novi svet; u tom svetu žena će biti slobodna da upravlja svojom sudbinom – taj cilj je svakako vredan velikog entuzijazma, hrabrosti, upornosti i beskrajnog napora ogromnog broja pionira, muškaraca i žena koji su žrtvovali sve u borbi protiv sveta punog predrasuda i neznanja.

I moje nade takođe idu ka tom cilju, ali ja smatram da emancipacija žene, onako kako se danas shvata i praktično primenjuje, nije uspela da ostvari taj cilj. Sada je žena suočena sa neophodnošću da treba da se emancipuje od emancipacije, ako zaista želi da bude slobodna. Ovo možda zvuči paradoksalno, ali je ipak sasvim istinito.

Šta je ona dobila emancipacijom? Pravo glasa u nekoliko država. Da li je to očistilo naš politički život kao što su dobronamerni zastupnici predviđali? To se u svakom slučaju nije dogodilo. Usput želim da kažem, kranje je vreme da ljudi sa jednostavnim, ispraznim rasuđivanjem prestanu da govore o korupciji u politici tonom đaka privatne škole. Korupcija u politici nema nikakve veze sa moralom ili sa labavim moralom raznih političkih ličnosti. Uzrok je potpuno materijalne prirode. Politika je odraz poslovnog i industrijskog sveta, čije su odrednice: "Uzeti je svetije nego dati"; "Kupi jeftino, prodaj skupo"; "Jedna prljava ruka pere drugu". Nema nikakve nade da će žena, sa svojim pravom glasa, ikada pročistiti politiku.

Emancipacija je donela ženi ekonomsku jednakost sa muškarcem; ona može da bira vlastitu profesiju i zanat, ali fizički nedovoljno pripremljena da se takmiči sa muškarcem, često je primorana da iscrpljuje svu svoju snagu, svu svoju vitalnost, i napregne svaki nerv da bi postigla svoju vrednost na tržištu. Vrlo mali broj žena uspe; činjenica je da se ženama profesorkama, lekarkama, pravicama, arhitektama i inženjerkama ne poklanja isto poverenje, niti one dobijaju istu platu kao muškarci. A one žene koje dosegnu tu privlačnu jednakost, to obično postignu na štetu svog fizičkog i psihičkog zdravlja. A što se tiče velike mase mladih radnica i žena iz radničke klase – koliko se to nezavisnosti dobija ako se skučenost i nedostatak slobode koji vlada kod kuće, zameni skućenošću i nedostatkom slobode jedne fabrike, konfekcijske manufakture, robne kuće ili kancelarije? Pored toga, žene su opterećene i održavanjem "doma slatkog doma" – hladnim, dosadnim, nepovezanim i neinventivnim poslom – a to sve treba uraditi posle radnog vremena. Ta predivna nezavisnost! Nije ni čudo što je stotine devojaka spremno da prihvati prvu bračnu ponudu, mrtve umorne od svoje "nezavisnosti" iza pulta, za pisaćom ili šivaćem mašinom. Spreme su da se udaju isto koliko i devojke iz srednje klase, koje žude da zbacе uzde roditeljske nadmoći. Takozvana nezavisnost koja donosi zaradu dovoljnu samo za puko preživljavanje i nije toliko privlačna, toliko idealna, da bi se očekivalo da će žene sve žrtvovati zbog nje.

Najzad, ta naša toliko hvaljena nezavisnost je jedan spor proces koji ubija i guši žensku prirodu, njen ljubavni i materinski instinkt.

Pa ipak, položaj radnice je mnogo prirodniji i humaniji od položaja njene, na izgled srećnije sestre, čija se profesija smatra kulturnijom, koja je profesorka, lekarka, advokatica, inženjerka, itd, i koja mora da izgleda i da se ponaša dostojanstveno dok joj unutrašnji život postaje prazan i mrtav.

Nedovoljna širina sadašnjeg koncepta ženske emancipacije; strah da se zavoli čovek koji joj nije ravan; strah da će je ljubav lišiti slobode i nezavisnosti; užas da će je ljubav ili radost materinstva omesti u potpunoj posvećenosti svojoj profesiji – sve ovo čini od savremene emancipovane žene opsesivnu vestalku pred kojom se život sa velikim i oplemenjujućim tugama i beskrajnim radostima odvija, a da joj pri tom ne dotakne ili ne obuhvati dušu.

Emancipacija, kako je shvata većina zagovornika i pristalica, ima isuviše uzak raspon da bi dozvolila onu bezgraničnu ljubav i ekstazu u dubokim emocijama koju prave žene, ljubavnice i majke nalaze u slobodi.

Tragedija žene koja izdržava samu sebe i koja je ekonomski nezavisna, nije u tome što ona ima isuviše iskustva, već u tome što je tih iskustava nedovoljno. Istina je da njeno poznavanje sveta i ljudske prirode prevazilazi znanje koje su imale njene sestre iz prošlih generacija – i upravo zbog toga ona tako duboko oseća nedostatak suštine života, koji jedino može da obogati ljudsku dušu i bez koga većina žena postaju samo profesionalni automati.

Takvo stanje su mogli predvideti oni koji su shvatili da je u domenu etike ostalo još mnogo vremenom nagriženih stavova o neprikosnovenosti superiornosti muškarca, a to su stavovi koji se još smatraju korisnim. A što je još važnije, dobar broj emancipovanih ljudi ne može da funkcioniše bez njih. Svaki pokret koji ima za cilj destrukciju postojećih institucija i zamenu istih nekim naprednijim i savršenijim, ima sledbenike koji u teoriji zastupaju najradikalnije ideje, ali koji se u svakodnevnom životu ipak ponašaju kao prosečni Filestinci, nastoje da budu cenjeni i žude da njihovi protivnici imaju dobro mišljene o njima. Postoje, na primer, socijalisti, pa čak i anarhisti, koji zastupaju mišljenje da je vlasništvo pljačka, ali će se veoma uvrediti ako im neko duguje makar i jednu paru.

Isti ti Filestinci mogu da se nađu i u pokretu za žensku emancipaciju. Novinari žute štampe i pisci jeftine literature stvorili su takvu sliku emancipovane žene, da se od nje dobrom građaninu i njegovoj došadnoj ženi diže kosa na glavi. Svaka članica pokreta za ženska prava je prikazana kao Žorž Sand koja je apsolutno prezirala moral. Nije imala poštovanja prema idealnom odnosu muškarca i žene i ništa joj nije bilo sveto. Ukratko, emancipacija je predstavljena samo kao neozbiljan život požude i greha, koji ne mari za društvo, religiju i moralnost. Zagovornice ženskih prava su imale razloga da budu veoma ljute na ovakvo pogrešno predstavljanje emancipovane žene, a zbog toga što im je nedostajala duhovitost, one su svu svoju energiju usmerile da dokažu da i nisu tako loše kao što su predstavljene, već da su potpuna suprotnost te slike. Naravno, dok je žena bila rob muškarca, ona nije mogla biti dobra i čista, ali sada kada je slobodna i nezavisna, ona će dokazati koliko dobra može biti, a njen uticaj će imati efekat čišćenja na sve institucije društva. Istina je da je pokret za ženska prava raskinuo mnoge stare okove, ali je takođe iskovao nove. Veliki pokret istinske emancipacije nije naišao na veliki broj žena koje mogu da se suoče sa slobodom. Njihova uska, puritanska vizija je proterala muškarca iz njihovog emocionalnog života, kao nekog ko uznemirava i ko je sumnjivog karaktera. Muškarca ne treba trpeti ni po koju cenu, osim možda kao oca deteta, jer se dete ne može roditi bez oca. Na sreću, i najrigidniji puritanac nikada neće biti dovoljno jak da ubije urođenu želju za materinstvom. Sloboda žene je blisko povezana sa slobodom muškarca i mnoge moje takozvane emancipovane sestre izgleda kao da previđaju činjenicu da su detetu rođenom u slobodi potrebni ljubav i privrženost svake ljudske osobe koja se nalazi pored njega, kako muškarca tako i žene. Nažalost, ova uska koncepcija ljudskih odnosa je dovela do velike tragedije u životu modernog muškarca i žene.

Pre petnaest godina pojavila se knjiga brilijantne norveške spisateljice Laure Marholm *Žene-studija karaktera*. Ona je među prvima ukazala na ispraznost i uskost postojeće koncepcije ženske emancipacije i na tragične posledice koje ta koncepcija ima po unutrašnji život žene. Laura Marholm piše o sudbini nekoliko darovitih žena koje su postigle međunarodno priznanje – o genijalnoj Elenori Duse; čuvenoj matematičarki i piscu Mariji Kovalevskoj; kao i o rano preminuloj umetnici i zreloj pesnikinji Mariji Baškirzofoj. Kroz opis života ovih neobičnih žena provlači se, kao jasna nit, nezadovoljena žudnja za punim, zaokruženim, potpunim i lepim životom, kao i nespokojsvo i usamljenost koji se pojavljuju usled nedostatka istog. Kroz ove znalački napisane psihološke skice pada u oči da, što je žena na višem stupnju umnog razvoja, ona ima manje mogućnosti da sretne odgovarajućeg partnera koji u njoj neće videti samo pol, već i ljudsko biće, prijatelja, druga i jaku ličnost, a koja pritom ne može i ne treba da izgubi ni jednu osobinu svog karaktera.

Prosečan muškarac, sa svojom samodovoljnošću i smešnim nadmoćno pokroviteljskim odnosom prema ženskom polu, je neko ko uopšte ne odgovara ženi kakvu je opisala Laura Marholm u svojoj *Studiji karaktera*. Isto tako, ne odgovara joj ni muškarac koji u njoj ne vidi ništa više sem njenog uma i njene genijalnosti, a ne uspeva da u njoj probudi njenu žensku prirodu.

Obično se smatra da su bogat intelekt i finoća duše potrebni atributi duboke i lepe ličnosti. Modernoj ženi ovi atributi ometaju potpunu afirmaciju njene duše. Ima već sto godina kako se stari oblik braka, zasnovan na Bibliji "dok nas smrt ne rastavi" osuđuje kao institucija koja zagovara suverenitet muškarca nad ženom. Stalno se zagovara da stari bračni odnosi ograničavaju ženu na ulogu sluge i one koja rađa muškarcu decu. Pa ipak, ima dosta emancipovanih žena koje biraju brak, sa svim svojim nedostacima, umesto ograničenosti života neudatih žena, teskobe i nepodnošljivosti usled okova moralnih i društvenih predrasuda koji koče i sputavaju njenu prirodu.

Objašnjenje za takvu nedoslednost mnogih naprednih žena može se naći u činjenici da one, u stvari, nikada nisu razumele suštinu emancipacije. Mislile su da je sve što im je potrebno nezavisnost od spoljne tiranije, a unutrašnji tirani, mnogo opasniji po život i razvoj ličnosti – etičke i društvene norme – su nedirnute ostavljene da se brinu same za sebe – i one su se pobrinule same za sebe. One se tako lepo nalaze u glavama i srcima najaktivnijih zagovornika ženske emancipacije kao što su se nalazile u srcima i glavama naših baka.

Ovi unutrašnji tirani, bez obzira da li imaju oblik javnog mnjenja ili brige šta će majka, brat, otac ili bilo koji drugi rođak reći; šta će reći gospođa Gandi, gospodin Komstok, poslodavac ili ministrastvo obrazovanja? Šta će reći svi ti dušebrižnici, detektivi koji bdiju nad moralom, tamničari ljudskog duha? Žena ne može sebe smatrati emancipovanom dok ne nauči da se suprostavi svima njima, da stoji čvrsto na svom terenu i da insistira na svojoj neograničenoj slobodi, da sluša glas svoje prirode koja je poziva na ljubav prema muškarcu, što je jedno od najvećih blaga života ili koja je poziva na njenu najveću privilegiju – pravo da rodi dete. Koliko emancipovanih žena ima dovoljno hrabrosti da prizna da čuje glas ljubavi, da joj srce divlje lupa zahtevajući da bude saslušano i zadovoljeno.

Francuski pisac Žan Rejbrah, u jednom od svojih romana, *Nova lepota* pokušava da naslika sliku idealne, lepe, emancipovane žene. Ovaj ideal je otelotvoren u mladoj ženi, lekarki. Ona govori veoma jasno i mudro o hranjenu beba, ona je fina i besplatno pregleda siromašne majke. Ona razgovara sa mladim čovekom, poznanikom, o higijenskim uslovima budućnosti, o tome kako će bakterije i razni virusi biti iskorenjeni upotrebom zidova i poda od kamena, eliminacijom tepiha i tapiserija. Ona je, naravno, jednostavno i praktično obučena, uglavnom u crno. Mladi čovek koji je pri prvom susretu bio oduševljen mudrošću svoje emancipovane drugarice, postepeno nauči da je razume i jednog lepog dana shvata da je voli. Oni su mladi, ona je fina i lepa, i mada uvek strogo obučena, njen izgled je ublažen snežno belom kraginom i manžetnama. Čovek bi očekivao da će joj on izjaviti ljubav, ali on nije osoba koja bi se predala romantičnim besmislicama. Poezija i entuzijizam ljubavi prekrivaju njihova lica koja crvene pred čistom lepotom mlade žene. On ućutka glas svoje prirode i ostaje korektan. Ona je takođe uvek precizna, racionalna, i uvek dobrog

ponašanja. Bojim se da bi se, u zajednici koju bi oni ostvarili, mladi čovek načisto smrzao. Moram da priznam da ne vidim ništa lepo u toj novoj lepoti, koja je hladna kao hladni kameni zidovi i podovi o kojima ona sanja. Više volim ljubavne pesme romantičnog doba, više volim don Žuana i gospođu Venus, više volim beg ostvaren merdevinama ili konopcem u noći pune mesečine, beg posle koga sledi prokletstvo oca i majčino cviljenje i ogovaranje moralnih komšija, nego korektnost i pristojno ponašanje koja se meri metrom. Ako ljubav ne zna kako da daje i uzima bez ograničenja, to nije ljubav, već transakcija koja uvek stavlja akcent na dobitak i gubitak.

Najveći nedostatak današnje emancipacije leži u veštačkoj krutosti i uskoj poštovanosti koja proizvodi prazninu u ženskoj duši, koja joj ne daje da pije iz fontane života. Jednom sam rekla da izgleda da postoji dublja veza između staromodnih majki i domaćica, uvek zabrinutih za sreću svoje dece i udobnost onih koje vole – i stvarno nove žene. Ta veza je dublja nego veza između nove žene i njene prosečno emancipovane sestre. Zagovornici čiste i jednostavne emancipacije su me proglasili za jeretika, koga treba spaliti na lomači.

Slepa revnost im nije dala da uvide da je moje poređenje starog i novog bilo jedino zbog toga da bih dokazala da je dobar deo naših baka imao više krvi u svojim venama, mnogo više osećaja za humor i razum i sasvim sigurno više prirodnosti, srdačnosti i jednostavnosti, nego većina naših emancipovanih žena od struke koje pune koledže, institucije za sticanje znanja i razne kancelarije. Ovo ne znači da želim da ženu vratimo u prošlost niti da je osudimo na vraćanje na njeno staro mesto, u kuhinju i dečiju sobu.

Spas leži u silovitom maršu napred, ka svetlijoj i jasnijoj budućnosti. Potrebno nam je neometano izrastanje iz starih tradicija i navika. Pokret za žensku emancipaciju je učinio samo prvi korak u tom smeru. Nadajmo se da će naći snage da učini još jedan. Pravo na glas, ili jednaka građanska prava, predstavljaju možda dobre zahteve, ali prava emancipacija ne počinje ni na glasačkom mestu, niti u sudu. Ona počinje u ženskoj duši. Istorija je pokazala da potlačene klase mogu ostvariti pravo oslobođenja od stega svojih gospodara jedino vlastitim naporima. Potrebno je da žena nauči ovu lekciju, da shvati da će njena sloboda dosegnuti onoliko, koliko doseže njena moć da postigne tu svoju slobodu. Zato je mnogo važnije da ona započne svoju unutrašnju obnovu, da se oslobodi težine predrasuda, tradicija i običaja. Zahtev za jednakim pravima u svakoj oblasti života je pravedan i fer; ali iznad svega je osnovno pravo da se voli i da se bude voljen. I zaista ako delimična emancipacija postane potpuna i istinska emancipacija žena, ona će morati da se liši besmislene predstave da je biti voljen, biti ljubavnica i majka, isto što i biti rob i podređen. Moraće da odbaci apsurdnu ideju dualizma polova ili predstavu da muškarac i žena čine dva suprotstavljena sveta.

Sitničavost razdvaja; širina spaja. Treba da budemo velikodušni i široki. Ne treba prevideti bitne stvari zbog velikog broja sitnica sa kojima se suočavamo. Prava koncepcija odnosa među polovima neće priznati da je neko osvajač, a neko osvojen; ona poznaje samo jednu veliku stvar; da se neograničenim davanjem postaje bogatiji, dublji i bolji. Samo to može da popuni prazninu i transformiše tragediju ženske emancipacije u sreću, bezgraničnu sreću.

Prevod iz knjige:

Red Emma Speaks, An Emma Goldman Reader, Third Edition, Compiled and Edited by Alix Kates Shulman, Humanity Books, Amherst, New York, 1966.

Članak originalno izašao u knjizi: *Anarhism and Other Essays*, Mother Earth Publications, 1910.

Preveli:
Vanda Perović i Aleksandar Ajzinberg

O PRODAJI ŽENA

Naši reformatori su iznenada došli do velikog otkrića – otkrili su da postoji trgovina belim robljem. Novine su pune ovih "nečuvenih događaja", a zakonodavci već planiraju niz novih zakona kojima treba da isprave ovaj užas.

Mora se primetiti da krstaški rat protiv nepristojnosti, kockanja, barova itd, uvek započinje kada treba preusmeriti pažnju javnog mnjenja sa neke velike društvene nepravde. Kakav je obično rezultat takvog rata? Kockanje se povećava, barovi odlično posluju kada rade na nelegalan način, prostitucija cveta, a sistem podvodača i makroa se samo usavršava.

Kako to da se, tako iznenada, otkrije institucija koja je već poznata skoro svakom detetu? Kako to da zlo koje je poznato svim sociolozima, tek sada postaje važna tema?

Najblaže rečeno, besmislica je smatrati da je nedavno istraga o trgovini belim robljem (i to, uzgred budi rečeno, vrlo površna istraga), otkrila nešto novo. Prostitucija je bila i jeste široko rasprostranjen posao, pa ipak čovečanstvo nastavlja svoj svakodnevni život potpuno ravnodušno prema patnjama i nesreći žena koje su žrtve prostitucije. Jednako kao što je čovečanstvo ostalo ravnodušno prema postojećem industrijskom sistemu ili ekonomskoj prostituciji.

Samo onda kada se ljudska nesreća pretvori u blještavu igračku, interesovanje ljudi se probudi, ali ne za dugo. Oni su vrlo prevrtljiva deca i svaki dan moraju da imaju novu igračku. Poklič koji "pravednici" upućuju protiv trgovine belim robljem je jedna takva igračka. On služi da se ljudi malo zabave i pomoći će da se otvori još nekoliko dobro plaćenih političkih radnih mesta – za parazite koji šetaju okolo kao inspektori, islednici, detektivi i tome slično.

Šta je stvarni uzrok trgovine ženama? I to ne samo belim ženama, već i ženama žute i crne rase. Eksploatacija naravno, nemilosrdni Moloh kapitalizma koji se goji nedovoljno plaćenim radom, i tako goni hiljade žena i mladih devojaka u prostituciju. Ove devojke misle kao i gospođa Voren: "Zašto trošiti život radeći osamnaest sati dnevno u perionici, za svega nekoliko šilinga nedeljno?"

Naravno, naši reformatori to ne spominju. Znaju oni vrlo dobro uzroke, ali im se ne isplati da bilo šta kažu o tome. Mnogo je profitabilnije izigravati fariseja i praviti se da si razlučeni moralista, nego istražiti samu bit uzroka.

Pa ipak postoji jedan, pomena vredan, izuzetak među mladim piscima: Regonald Rajt Kaufman je svojim delom *Kuća robova* učinio prvi iskreni pokušaj da se to društveno zlo leči – i to ne sa tačke gledišta sentimentalnog filistinca. Iskusni novinar, gospodin Kaufman dokazuje da naš industrijski sistem većini žena ne daje nikakvu drugu mogućnost sem da postanu prostitutke. Žene prikazane u *Kući robova* pripadaju radničkoj klasi, ali čak i da je prikazao život žena iz drugih sfera, suočio bi se sa istom situacijom.

Nigde se žena ne ceni prema vrednostima svog rada već prema svojim polnim vrednostima. Zato je skoro neizbežno da ona svoje pravo da postoji i svoj položaj mora da plati seksualnim uslugama, bez obzira na to kojim se poslom bavi. To je samo pitanje stepena: da li da se proda jednom čoveku, u braku ili van njega, ili da se proda mnogim muškarcima. Bez obzira na to da li naši reformatori to hoće da priznaju ili ne, ekonomska i socijalna inferiornost žene je odgovorna za prostituciju.

Sada su naši dobri ljudi šokirani otkrićem da samo u Nju Jorku jedna od deset žena radi u fabrici, da je prosečna plata koju žena prima za 48 do 68 sati rada šest dolara nedeljno, i da se većina radnica tokom godine suočava sa mnogim mesecima besposlice, što sve čini da je, zapravo, njihova prosečna zarada samo 280 dolara godišnje. Imajući u vidu ovu ekonomsku strahotu, zar je za čuđenje što prostitucija i trgovina belim robljem postaju tako dominantan činilac društva.

Da se ne bi prethodne brojke smatrale preteranim, dobro bi bilo da pogledamo šta neki stručnjaci za prostituciju kažu: "Jasan uzrok siromaštva žena može se uočiti na nekoliko tabela, iz kojih se vidi kojim poslom su se one ranije bavile, kao i iznos nadnice koje su primale, pre njihovog pada". Ostaje onima koji se bave političkom ekonomijom, da utvrde koliko se poslodavac može poslužiti poslovnim interesima kao izgovorom da bi smanjio nadnice i da li ušteda malog procenta na nadnicama nije u nesrazmeri sa velikim porezima koji se uzimaju od javnosti, da bi se pokrili troškovi nastali kao posledica ovog poroka, koji je u mnogim slučajevima direktna posledica nedovoljne novčane kompenzacije za pošten rad.

Bilo bi dobro kad bi naši vrli reformatori malo bolje pogledali knjigu Dr. Sanger. Tamo bi videli da je, od 2000 slučajeva koje je on proučavao, bilo malo žena koje potiču iz srednje klase, koje su imale pristojne uslove života ili prijatne porodice. U većini slučajeva to su bile zaposlene devojke i žene, neke su se odale prostituciji iz bede, druge zbog okrutnog, bednog života u svojim porodicama, treće zbog svojih osujećenih i hendikepiranih priroda (o tome ću govoriti kasnije). Prijalo bi onima, koji bi da održe moral i njegovu čistotu, da saznaju da je, od 2000 slučajeva, 490 žena bilo udato i da su živele sa svojim muževima. Očigledno je da svetost braka nije bila dovoljno jaka garancija da bi sačuvala njihovu "bezbednost i čistotu".

Dr. Alfred Blaško je u svojoj knjizi *Prostitucija u devetnaestom veku* jasniji: on ekonomske uslove smatra odlučujućim činiocima za prostituciju: "Mada je prostitucija postojala u svim epohama, u devetnaestom veku se prostitucija pretvorila u ogromnu društvenu instituciju. Razvoj industrije sa ogromnim masama ljudi na konkurentnom tržištu radne snage; rast i nastajanje velikih gradova; nesigurnost i neizvesnost zaposlenja, dali su prostituciji podsticaj koji se, do tada, u istoriji čovečanstva, nije mogao ni sanjati."

Mada ne apsolutno siguran u to, i Havelok Elis je morao da prizna da je ekonomski momenat direktno i indirektno osnovni uzrok prostitucije. On nalazi da se veliki postotak prostitutki regrutuje iz klase sluškinja, o kojima se manje brine ali koje imaju veću sigurnost zaposlenja. Dr. Elis ne poriče da svakodnevna rutina, naporan posao i monotonija života služavki, a naročito činjenica da one nemaju mogućnosti da uživaju u društvu i sreći svoje porodice, nisu mali faktori koji ih primoravaju da traže rekreaciju i zaborav u veselosti i svetlucavosti prostitucije. Drugim rečima, služavka prema kojoj se ponašaju kao prema fizičkom radniku, koja nikad nema pravo na samu sebe, zamorena kapricima svoje gospodarice, može naći oduška – kao i fabrička radnica ili prodavačica – samo u prostituciji.

Najzabavniji deo ovog problema, koji se upravo nalazi pred javnošću, je indignacija naših "dobrih i poštovanih ljudi", i to naročito određene hrišćanske gospode, koja se uvek mogu naći u prvim redovima krstaškog rata. Da li su oni potpune neznalice kada je istorija religije u pitanju – i to naročito istorija hrišćanske religije, ili se oni nadaju da od sadašnje generacije mogu da sakriju ulogu koju je Crkva imala u razvoju prostitucije u prošlosti? Koji god njihov razlog bio, oni bi trebalo da budu poslednji koji će danas osuđivati nesrećne žrtve, jer je već svakom inteligentnom studentu poznato da prostitucija ima korene u religiji i da je ona održavana i gajena vekovima, i to ne kao sramota već kao vrlina koju su sami bogovi podržavali.

"Izgleda da se začetak prostitucije može naći prvenstveno u religioznim običajima, a religija, koja je veliki konzervator društvenih tradicija, je sačuvala u promenjenom obliku jednu primitivnu slobodu koja se već gubila iz opšteg društvenog života. Herodot je opisao tipičan primer toga: još u petom veku pre Hrista žene su, barem jednom u životu, morale doći u hram Milita, vavilonske Venere, da bi tamo služile boginji tako što su se morale podati prvom strancu koji bi naišao i bacio nekoliko novčića u njihovo krilo. Vrlo slični običaju su postojali i u drugim delovima zapadne Azije, Severne Afrike, na Kipru i na drugim ostrvima istočnog Mediterana, kao i u Grčkoj gde je hram Afrodite na tvrđavi u Korintu imao hiljadu robinja, koje su služile boginji".

"Većina autoriteta podržava teoriju da se religiozna prostitucija razvijala, kao opšte pravilo, iz verovanja da prokreativna ljudska aktivnost poseduje misteriozni i sveti uticaj na

podsticanje plodnosti prirode. Međutim, kada je pod uticajem sveštenika, prostitucija postepeno postala organizovana institucija, religiozna prostitucija je razvila i praktični deo, pa je tako dala svoj doprinos povećanju javnih prihoda."

"Uzdizanje hrišćanstva do političke moći donelo je vrlo malo promena u politici crkve prema prostituciji. Vodeći oci crkve su tolerisali prostituciju. U trinaestom veku je već bilo javnih kuća pod opštinskim protektoratom. Oni su, na neki način, bili deo javnih službi, a njihovi upravnici su smatrani skoro državnim službenicima".

Ovome se mora dodati citat iz knjige dr. Sanger:

"Papa Klement II izdao je bulu da će se prostitucija tolerisati ako određeni deo svoje zarade daje crkvi".

"Papa Sikstus VI je bio praktičniji; samo od jedne javne kuće, koju je lično izgradio, imao je prihod od 20,000 dukata".

U moderna vremena crkva je po tom pitanju malo obazrivija. Ona donacije od prostitutki ne zahteva otvoreno. Smatra da je unosnije da se bavi nekretninama, kao na primer, Triniti Crkva, koja za ogromne sume novca izdaje smrtonosne jazbine od kuća onima koje žive od prostitucije.

Koliko god ja to želela, prostor mi ne dozvoljava da govorim o prostituciji u Egiptu, Grčkoj, Rimu i u Srednjem veku. Situacija je u to vreme bila naročito zanimljiva, jer su prostitutke bile organizovane u gilde, kojim je predsedavala kraljica javne kuće. Ove gilde su, kao sredstvo da poboljšaju svoj položaj i održe nivo cena, praktikovale štrajk. U svakom slučaju, to je praktičniji metod nego onaj koji koristi moderno društvo, u kome za nadnicu ljudi rade kao robovi.

Bilo bi jednostrano i veoma površno tvrditi da je ekonomski faktor jedini uzrok prostitucije. Postoje i drugi, ne manje važni faktori. To naši reformatori znaju, ali se još manje usudjuju da o tome govore, nego što govore o instituciji koja iz muškaraca i žena crpi sam život. Ja govorim o pitanju seksa, a samo spominjanje te reči, kod većine ljudi prouzrokuje moralne spazme.

Priznata je činjenica da se žena vaspitava da bude roba za seksualnu upotrebu, a nju istovremeno drže u potpunom neznanju kada se radi o važnosti i značaju seksa. Potiskuje se sve što se na tu temu odnosi, a osobe koje u taj strašan mrak pokušaju da unesu malo svetlosti, progone se i bacaju u zatvor. Zaista, sve dogod devojka ne zna kako da brine o sebi, dok ne sazna koja je funkcija najvažnijeg dela njenog života, ne treba da se iznenadimo ako postane lak plen prostituciji ili nekom drugom obliku odnosa koji je degradira i pretvara u objekat koji služi samo za seksualno uživanje.

Ovo neznanje obogaljuje devojku za ceo život i ometa razvoj njene prirode. Već dugo se smatra prirodnim da dečak može da upražnjava prohteve svoje prirode, to jest, da dečak može, čim se njegov seksualni nagon probudi da ga zadovolji, ali naši moralisti se istovremeno skandalizuju na samu pomisao da devojka treba da zadovolji svoju prirodu. Moralisti prostitucija ne smeta toliko zbog činjenice da žena prodaje svoje telo, već zbog činjenice da ga ona prodaje van braka. Da ovo nije samo prazan iskaz dokazuje činjenica da se brak radi novca zakonski smatra savršeno legitimnim i od javnog mnjenja odobrenim, dok se bilo kakva druga veza osuđuje i društvo je se odriče. Pa ipak, ako se prostitutka tačno definiše, ona ne znači ništa drugo nego "bilo koja osoba koja stupa u seksualne odnose radi dobiti".

"Prostitutke su žene koje prodaju svoje telo radi praktikovanja seksualnog akta i od toga prave profesiju".

Ustvari, Sanger ide korak dalje, on tvrdi da je čin prostitucije "sam po sebi jednak onom što muškarac ili žena urade kada sklope brak iz materijalnih razloga".

Naravno da je brak cilj svake devojke, ali hiljade devojaka ne može da se uda, a naši glupi društveni običaji ih osuđuju ili na celibat ili na prostituciju. Ljudska priroda se ispoljava bez obzira na sve zakone, i ne postoji nikakav razumljiv razlog zbog koga bi se priroda morala prilagoditi na tako pervertirani koncept morala.

Društvo smatra da seksualno iskustvo muškarca spada u nešto što je sastavni deo opšteg razvoja njegove ličnosti, dok se na slična iskustva žena gleda kao na strašnu nesreću, na gubitak časti i svega što je dobro i uzvišeno u ljudskom biću. Veliku ulogu u stvaranju i održavanju prostitucije odigralo je upravo postojanje ovakvog, dvostrukog morala. On podrazumeva držanje mladih u potpunom neznanju o prirodi seksualnih odnosa, pa ta navodna "nevinost" udružena sa prenapregnutim i suzbijenim seksualnim impulsom, dovodi do stanja koje su naši puritanci tako želeli da izbegnu ili spreče.

Smatram da upražnjavanje seksa ne mora da vodi ka prostituciji; ali da su odgovorni oni koji opako, bezdušno, i kriminalno gone devojke koje se usuđuju da skrenu sa utabane staze.

Devojke, koje su još deca, rade za mašinama u natrpanim, pregrejanim prostorijama, deset do dvanaest sati dnevno, a posledica toga je da su one u stalnom stanju seksualne prenadraženosti. Mnoge od ovih devojaka nemaju svoj dom ili bilo kakve udobnosti van radnog mesta, pa su ulica ili neko mesto jeftine zabave jedino gde mogu da zaborave svoju dnevnu rutinu. Ovo ih naravno dovodi u bliske kontakte sa suprotnim polom. Teško je reći koji od ova dva faktora dovodi seksualnu prenadraženost devojke do vrhunca, ali je sasvim prirodno da do tog klimaksa mora doći. To je prvi korak ka prostituciji i devojka nije odgovorna za takvo stanje stvari. Savim obrnuto, društvo je to koje snosi svu odgovornost, greška je u nedostatku razumevanja i shvatanja životnih procesa; naročito je kriminalna odgovornost naših moralista, koji zauvek osude devojku, zato što je skrenula sa "staze vrlina", to jest, zato što se njeno prvo seksualno iskustvo ostvarilo bez blagoslova crkve.

Devojka se oseća kao potpuna otpadnica kojoj su vrata doma i društva zatvorena pred nosom. Celo njeno vaspitanje i tradicija utiču na nju tako, da se ona sama oseća kao posrnulo biće i da zbog toga nema čvrsto uporište, niti bilo kakvu podršku koja bi joj pomogla da se uzdigne, umesto da je odvuče još niže. Društvo stvara žrtve kojih kasnije uzaludno pokušava da se reši. Najbeznačajniji, najpokvareniji i najbedniji muškarac još uvek sebe smatra isuviše dobrim da bi za suprugu uzeo ženu za čiju je naklonost bio spreman da plati, mada bi je ženidbom spasao života koji je ispunjen strahotama. Ona ni svojoj sestri ne može da se obrati za pomoć. Ova druga, u svojoj gluposti, smatra sebe isuviše čistom, ne shvatajući da je njen položaj u mnogo čemu gori od položaja njene sestre koja je na ulici.

Havelok Elis kaže da je "supruga koja se udala zbog novca, pravi štrajkbreher u poređenju sa prostitutkom". Ona je manje plaćena, više radi i apsolutno je vezana za svog gospodara. Prostitutka nikada ne ustupa svoje pravo nad svojom ličnošću, ona zadržava svoju slobodu i lična prava, i nije uvek primorana da se poda muškim zagrljajima".

I ta žena, koja misli da je bolja od prostitutke ne može da shvati ono što tvrdi apologeta Lekić da "mada je ona možda vrhunski primer poroka, ona je takođe i najefikasniji čuvar vrline. Da nema nje, sretne porodice bi bile zagađene, a neprirodna i štetna praksa bi preovladala".

Moralisti su uvek spremni da žrtvuju polovinu ljudske rase zarad neke jadne institucije koju ne mogu da prevaziđu. U stvari, prostitucija isto toliko štiti čistotu doma, kao što kruti zakoni štite društvo od prostitucije. Punih pedeset procenata oženjenih muškaraca posećuje javne kuće i na taj fini način, udate žene, pa čak i deca, bivaju zaraženi veneričnim bolestima. A ipak, društvo ni jednom rečju ne osuđuje muškarca, a ni jedan zakon se ne smatra isuviše strogim ako se primeni protiv bespomoćne žrtve. Nju ne samo što eksploatišu oni koji koriste njene usluge, već je ona izložena nemislosti svakog policajca i bednog detektiva na ulici, svakog zvaničnika u policijskoj stanici i predstavnika vlasti u zatvoru.

U knjizi koju je nedavno napisala žena koja je dvanaest godina držala "javnu kuću", mogu se naći sledeći podaci: "Vlasti su me primoravale da svaki mesec plaćam 14.70 do 29.70 dolara, a devojke su policiji plaćale 5.70 do 7.70 dolara". Uzimajući u obzir da je žena koja je napisala tu knjigu svoj posao vodila u malom gradu i da sume koje ona navodi ne uključuju dodatni mito, lako je uočiti veliku zaradu koju policija ostvaruje od krvavo

zarađenog novca, koji uzima od svojih žrtava, a za taj novac ih čak ni ne štiti. Teško onima koji odbiju da plate taj porez, oni bivaju sakupljeni kao stoka, ako ni zbog čega drugog, a ono da se na dobre građane ostavi povoljan utisak ili, ako je to moćnicima potrebno, da se dođe do dodatnih para. Samo izopačen um, koji veruje da posrnula žena nije sposobna da oseti ljudske emocije, ne može ni da razume bol, osećaj očaja, suze i povređen ponos koji osećamo svaki put kada nas hapse.

Zar nije neobično što se žena, koja je bila vlasnica javne kuće, tako oseća? Zar nije još neobičnije da dobar hrišćanski svet toliko cedi i dere takve žene, a da im za uzvrat ne da ništa drugo sem nemilost i proganjanje. Tako dakle izgleda milosrđe hrišćanskog sveta!

Mnogo se priča o belom roblju koji se uvozi u Ameriku. Kako bi Amerika ikada sačuvala svoje poštenje da joj Evropa u tome ne pomaže? Ja ne poričem da se to ponekad dešava, kao što neću poreći ni da u Nemačkoj i drugim zemljama postoje agenti koji radničko "roblje" na prevaru dovode u Ameriku, ali apsolutno poričem da se prostitutke u nekom značajnijem obimu regrutuju u Evropi i dovode u Ameriku. Možda je tačno da strankinje čine najveći broj prostitutki u Nju Jorku, ali to je zato što najveći broj stanovnika tog grada čine stranci. Čim odemo u neki drugi američki grad, u Čikago ili na Srednji zapad, videćemo da je broj prostitutki koje su strankinje veoma mali.

Takođe je preterano verovanje da se većina devojaka bavila ovim zanatom pre nego što je došla u Ameriku. Većina odlično govori engleski, potpuno su amerikanizovane kako po izgledu tako i po ponašanju – a sve je to moguće samo ako su živele u ovoj zemlji više godina. Smatram da su ih uslovi života u Americi, američki običaj da se javno prikazuju skupe stvari i skupa odeća koja, naravno, zahteva novac – novac koji se ne može zaraditi u radnjama ili fabrikama – naterali na prostituciju.

Drugim rečima, nema razloga da se veruje da bi se bilo koja grupa muškaraca izlagala riziku i trošku da uvozi stranu "robu", kada američki uslovi života preplavljaju tržište hiljadama devojaka. Sa druge strane, ima dovoljno dokaza da se američke devojke izvoze radi prostitucije, a to je faktor koji se ne može zanemariti.

Kiford G. Roe, bivši pomoćnik vrhovnog tužioca oblasti Kuk, država Illinois, javno optužuje da se devojke iz Nove Engleske prebacuju brodovima u Panamu da bi ih isključivo koristili muškarci koji rade za ujka Sama. Gospodin Roe dodaje: "Izgleda da postoji tajni put između Bostona i Vašingtona kojim se devojke prebacuju". Zar nije značajna činjenica da taj put vodi do sedišta savezne vlade? To da je gosp. Roe rekao više nego što je bilo poželjno da se čuje u nekim krugovima, dokazuje činjenica da je on smenjen sa svog položaja. Nije praktično da muškarci, koji se nalaze na javnim funkcijama, suviše pričaju.

Objašnjenje, koje se u vezi sa uslovima života u Panami obično čuje, je da javne kuće ne postoje u zoni Kanala. Ovo je uobičajen izgovor dvoličnog sveta koji se ne usuđuje da kaže istinu. Pošto u zoni kanala i okvirima gradske zone nema javnih kuća – onda prostitucija ne postoji.

Pored gosp. Roe-a, postoji i gospodin Džejms Bronson Reynolds, koji je detaljno proučavao trgovinu belim robljem u Aziji. Kao lojalni američki građanin i prijatelj Teodora Ruzvelta, budućeg Napoleona Amerike, on je sigurno poslednji koji bi diskreditovao vrline svoje zemlje. Pa ipak, on nas obaveštava da se Augijeve štale američkog poroka nalaze u Hong Kongu, Šangaju i Jokohami. Tamo su američke prostitutke tako upadljive da su reči "američka devojka" i prostitutka sinonimi. Gosp. Reynolds podseća svoje sunarodnike da su Amerikanci u Kini pod zaštitom naših konzularnih predstavnika, a da Kinezi u Americi ne uživaju nikavu zaštitu. Sa tim će se složiti svako ko je upoznat sa brutalnim i varvarskim proganjanjem Kineza i Japanaca na pacifičkoj obali.

Imajući u vidu ove činjenice, apsurdno je ukazivati na Evropu kao na močvaru iz koje dolaze sve društvene bolesti Amerike. Isto tako, apsurdno je proklamovati mit da su Jevreji ti koji daju najveći broj dobrovoljnih žrtava. Sigurna sam da me niko neće osuditi da imam nacionalističke tendencije. Drago mi je da mogu da kažem da sam ih prevazišla, kao što sam prevazišla i razne druge predrasude. Ako se ne slažem sa iskazom da se jevrejske prostitutke uvoze, to nije zbog simpatija koje bih mogla imati za judaizam, već zbog

činjenica koje su karakteristične za život tih ljudi. Niko ozbiljan ne može tvrditi da jevrejske devojke emigriraju u strane zemlje ako nemaju neku vezu ili rođake koji ih tamo prihvataju. Jevrejska devojka nije avanturistkinja. Ona, do skora, ne bi napuštala svoju kuću čak ni da bi otišla do susednog sela ili grada, osim ako ne bi išla u posetu rođacima. Da li je onda verovatno da bi jevrejske devojke napuštale svoje domove i porodice i putovale hiljadama milja u stranu zemlju samo zato što bi neka čudna sila i obećanja uticali na njih. Idite da dočekate velike parobrode koji dovode emigrante i sami ćete se uveriti da ove devojke dolaze sa svojim roditeljima, braćom, tetkama ili drugim rođacima. Naravno, izuzeci se uvek mogu naći, ali izjaviti da se veliki broj jevrejskih devojaka uvozi za prostituciju, ili u bilo kom drugom cilju, to je jednostavno nepoznavanje jevrejske psihologije.

Onaj ko se nalazi u staklenoj kući neka ne baca kamenje oko sebe, ta staklena kuća je prilično krhka i može se lako razbiti, a ako se sadržina te kuće bolje pogleda, ne vidi se ništa lepo.

Reći da je do porasta prostitucije došlo zbog navodnog uvoza prostitutki, razvoja makro sistema ili iz sličnih razloga je veoma površno sagledavanje problema. Već sam komentarisala navodni uvoz. Što se makro sistema tiče, koliko god da je strašan, ne smemo ignorisati činjenicu da je on u suštini jedna faza moderne prostitucije – faza koja je pojačana zabranama i korupcijom – i da je posledica sporadičnih krstaških ratova protiv društvenog zla.

Krivac je, u to nema sumnje, bedan primerak ljudske rase, ali zašto njega treba prezirati više od policajca koji od prostitutke uzima i poslednju paru, a onda je odvodi u zatvor. Zašto je makro veći kriminalac, ili veća opasnost za društvo, nego što su, na primer, vlasnici robne kuće ili fabrike, koji se bogate na znoju svojih žrtava, da bi ih na kraju isterali na ulicu? Ja ne tražim milost za makroa, ali ne vidim zbog čega njega treba goniti bez milosti, kad pravi krivci za sve društvene nepravde uživaju društveni imunitet i poštovanje. A treba imati na umu i da makroi nisu ti koji od žene prave prostitutku. Naša laž i dvoličnost stvaraju uslove za postojanje prostitutki i makroa.

Do 1894. vrlo malo se u Americi znalo o onima koji podvode. Onda je došla epidemija vrlina. Poroke treba iskoreniti, a zemlju očistiti po svaku cenu. Društveni kancer je tada proteran sa vidnog polja, ali je potisnut u dubinu tela. Vlasnici javnih kuća, kao i njihove nesretne žrtve, su tada predati na milost i nemilost policiji. Neizbežne posledice prekomernog mita i zatvora su sledile.

Dok su devojke na neki način bile zaštićene u javnim kućama, jer su predstavljale neku materijalnu vrednost, kada su se iznenada našle na ulici, potpuno su bile prepuštene na milost korumpiranoj i pohlepnoj policiji. Imajući očajničku potrebu za zaštitom i želju za ljubavlju, ove devojke su prirodno postale lak plen makroa koji su i sami posledica duha našeg trgovačkog doba. Tako je makro sistem direktna posledica policijskog proganjanja, pohlepe i pokušaja potiskivanja prostitucije. Bila bi čista glupost da se ova moderna faza društvenog zla ograniči uzrocima o kojima sam upravo govorila.

Ogorčenje i degradacija tih nesretnih žrtava neznanja i gluposti su direktna posledica zabrana i varvarskog sprovođenja zakona. Ovo je dostiglo najviši stepen u predloženom zakonu koji bi human odnos prema prostitutkama proglasio kao krivično delo, za koje se svako ko pruži utočište prostitutki kažnjava sa pet godina zatvora i 10,000 dolara. Takav stav jednostavno otkriva strašan nedostatak razumevanja pravih uzroka prostitucije kao društvenog zla i manifestaciju puritanskog duha iz doba Skerletnog slova.

Nema ni jednog modernog pisca koji se bavi tom temom, a koji ne ukazuje na apsolutnu uzaludnost pravnih metoda u rešavanju ovog problema. Tako dr. Blaško, nalazi da vladine zabrane i moralni krstaški ratovi ne postižu ništa osim da proteraju zlo u tajne kanale i time uvećavaju opasnost za društvo. Havelok Elis, koji je sa ljudske strane najdetaljnije proučio prostituciju, mnoštvom podataka dokazuje da, što su strožiji metodi proganjanja, to je gore stanje stvari. Među obiljem podataka saznajemo da, iako je "u Francuskoj 1560. Karlo IX svojim ediktom ukinuo javne kuće, broj prostitutki se povećao, a mnoge nove javne kuće su se pojavile u neočekivanim oblicima i predstavljale su veću društvenu opasnost. Uprkos

takvom zakonodavstvu, ili baš kao posledica njega, ne postoji zemlja u kojoj je prostitucija odigrala vidniju ulogu”.

Jedino obrazovano javno mnjenje, oslobođeno pravnog i moralnog proganjanja prostitutki, može pomoći da se sadašnje stanje poboljša. Svesno zatvaranje očiju i ignorisanje zla kao društvenog faktora modernog života, može samo da pogorša stanje stvari. Mi moramo prevazići naše glupe stavove da smo “bolji od drugih” i da naučimo da prostitutku vidimo kao proizvod društvenih odnosa. Takvo shvatanje će otkloniti stav moralne hipokrizije, obezbediće moralno razumevanje i humani tretman. A što se tiče potpunog ukidanja prostitucije, to će se postići samo potpunom promenom svih prihvaćenih društvenih vrednosti – naročito moralnih – zajedno sa ukidanjem industrijskog roblja.

Prevod iz knjige:

Red Emma Speaks, An Emma Goldman Reader, Third Edition, Compiled and Edited by Alix Kates Shulman, Humanity Books, Amherst, New York, 1966.

Članak originalno izašao u knjizi: *Anarhism and Other Essays*, Mother Earth Publications, 1910.

Preveli:
Vanda Perović i Aleksandar Ajzinberg

LJUBOMORA: UZROCI I MOGUĆI LEK

Duševne patnje i bol ne može izbeći niko ko ima osvešćen unutrašnji život. Tuga, a često i očaj, zbog takozvanog večnog uklapanja stvari, su najuporniji saputnici naših života. Oni nas ne pogađaju dolazeći spolja, kroz zla dela izuzetno zlih ljudi. Uslovljeni su samim našim bićem, a povezani su hiljadama nežnih i grubih niti sa našim postojanjem.

Neophodno je da shvatimo ovu činjenicu, jer ljudi koji uvek misle da je za njihovu nesreću kriva poročnost drugih ljudi, nikada ne mogu da prevaziđu sitnu mržnju i zlobu koja neprestano krivi, osuđuje i proganja druge zbog nečeg što je isto toliko neizbežan deo i njih samih. Takvi ljudi neće moći da se uzdignu do uzvišenih visina pravih humanista za koje su dobro i zlo, moralnost i nemoralnost, samo ograničeni termini za unutrašnju igru ljudskih emocija u moru ljudskih života.

Ničea, filozofa “koji je iznad dobra i zla”, sada osuđuju kao podstrekača nacionalnih mržnji i uništenja, ali ga samo loši čitaoci i loši studenti tako interpretiraju. Iznad dobra i zla znači iznad osude, iznad donošenja presude, iznad ubijanja, itd. Iznad dobra i zla nam otvara vidike u čijoj pozadini su lično samopouzdanje kombinovano sa razumevanjem drugih koji nisu kao mi, koji su različiti.

Kada ovo kažem, imam na umu nespretnu pokušaje demokratije da reguliše složenost ljudskog karaktera pomoću prividne jednakosti. Vizija izražena u “iznad dobra i zla” ukazuje na pravo na sebe, na svoju ličnost. Takve mogućnosti ne isključuju bol koji je iznad haosa života, ali one isključuju puritansku pravednost koja se krije u osuđivanju svih drugih izuzev sebe samog.

Očigledno je da jedan pravi radikal – a ima, znate, i onih koji su samo delimično takvi – mora da primeni ova istinski ljudska shvatanja na seks i ljubavne odnose. Seksualne emocije i ljubav spadaju u najintimnije, najintenzivnije i najosetljivije izraze našeg bića. A oni su tako duboko povezani sa individualnim fizičkim i psihičkim osobinama da daju pečat

nezavisnosti svakom ljubavnom odnosu, čineći ga različitim od bilo kog drugog. Drugim rečima, svaki ljubavni odnos je rezultat utisaka i karakteristika koje mu daju dvoje ljudi koji se vole. Svaki ljubavni odnos treba, već po samoj svojoj prirodi, da ostane apsolutno privatna stvar. Ni država, ni crkva, ni moral, pa ni ljudi ne treba da se mešaju.

Na žalost, to nije slučaj. Najintimniji odnos podleže propisima, zakonima i zastrašivanju, a ti spoljni faktori su apsolutno strani ljubavi i kao takvi dovode do večnih kontradikcija i sukoba ljubavi i zakona.

Rezultat takve situacije je da je naš život utonuo u korupciju i degradaciju. "Čista ljubav", koju pesnici toliko veličaju, sa svim nesuglasticama koje nastaju u braku, pri razvodu i otuđenju, danas je zaista retka stvar. Kada novac, društveni status i položaj u društvu, postaju kriterijum za ljubav, prostitucija postaje neizbežna, čak i onda kada je prekrivena plaštom legitimiteta i moralnosti.

Najčešće zlo naših iskasapljenih ljubavnih života je ljubomora, često opisana kao "zelenooko čudovište" koje laže, vara, izdaje i ubija. Popularno je smatrati da je ljubomora nešto sa čim se rađamo i da zato ne može nikad biti izbrisana iz ljudskog srca. Ta ideja je zgodan izgovor za one kojima nedostaje sposobnost i spremnost da se udube u uzroke i posledice.

Duševna patnja zbog izgubljene ljubavi, zbog prekinute niti ljubavnog kontinuiteta je nešto što je stvarno svojstveno samom našem biću. Emocionalna tuga je inspirisala mnoge uzvišene stihove, mnogo dubokog razmišljanja i poetske egzaltiranosti jednog Bajrona, Šelija, Hajnea i njima sličnih. Ali da li će ikad iko uporediti njihovu tugu sa onim što se obično naziva ljubomora? Ta dva osećanja imaju isto toliko zajedničkog koliko mudrost i glupost; kao otmenost i prostota; kao dostojanstvo i brutalna prinuda. Ljubomora je potpuno suprotna razumevanju, saosećanju i velikodušnosti. Ljubomora nikad nije doprinela ljudskom karakteru, nikad ne čini osobu velikom i dobrom. Ona čini da osoba u svom besu postane slepa, u svojim sumnjama sitna, a u svojoj zavisti oštra.

Ljubomora, čije crte možemo videti u bračnim tragedijama i komedijama, bez izuzetka je jednostran i netrpeljiv tužilac, ubeđen u svoju pravednost i u zlo, okrutnost i krivicu žrtve. Ljubomora se ni ne trudi da razume. Jedina želja ljubomora je da kazni i to da kazni što je moguće strože. Ovaj stav je sastavni deo kodeksa časti koji postoji i pri dvobojima ili u nepisanom zakonu, kodeksa koji predviđa da se krivica za zavođenje žene može iskupiti samo smrću zavodnika. Čak i kada zavođenja nije ni bilo, tamo gde su se oba partnera dobrovoljno prepustila svojim unutrašnjim željama, čast se vraća samo ukoliko se krv proljuje, bilo da je to krv muškarca ili žene.

Ljubomora je opsednutost osećanjem posedovanja i osвете. Ona je sasvim u skladu sa svim drugim kaznenim odredbama iz zakonika koji se još uvek drže varvarskih ideja da prekršaj, koji je često rezultat društvene nepravde, mora da bude adekvatno kažnjen ili osvećen.

Jake argumente protiv ljubomora daju radovi istoričara Morgana, Reklusa i drugih koji govore o polnim odnosima u primitivnim zajednicama. Svako ko je iole upoznat sa tim radovima, zna da je monogamija mnogo kasniji oblik odnosa među polovima i da je nastao kao rezultat vezivanja žene za kuću i vlasništva nad ženama, i da je to stvorilo seksualni monopol i nezbežni osećaj ljubomora.

U prošlosti, kada su muškarci i žene opštili slobodno, bez mešanja zakona i morala, nije moglo biti ljubomora, jer se ona oslanja na pretpostavku da određeni muškarac ima ekskluzivni seksualni monopol nad određenom ženom i obrnuto. Onog trenutka kad se neko usudi da prekrši to sveto pravilo, pojavi se ljubomora. Pod takvim okolnostima suludo je reći da je ljubomora nešto savršeno prirodno, u stvari, ona je veštački rezultat veštačkog uzroka i ništa više.

Nažalost, nisu samo konzervativni brakovi oni koji su zasićeni pojmovima seksualnog monopola; čak i takozvane slobodne zajednice su žrtve istog načina razmišljanja. Ovo može dati povoda pretpostavci da je ljubomora urođena osobina. Treba, međutim, imati u vidu da je seksualni monopol, kao sveto pravo i osnova za čistotu porodice i doma, ostavljan u

amanet iz generacije u generaciju. I kao što su crkva i država prihvatile seksualni monopol kao legitimno sredstvo za zaštitu braka, tako su obe institucije opravdale ljubomoru kao oružje kojim će štititi prava vlasništva.

Tačno je da su mnogi ljudi prevazišli legalitet seksualnog monopola, ali se nisu oslobodili tradicija i navika koje iz toga proizilaze. Shodno tome, onog trenutka kada se njihov posed dovede u pitanje, oni postaju isto toliko zaslepljeni "zelenookim čudovištem", kao i njihove konzervativne komšije.

Muškarac ili žena, dovoljno oslobođeni i velikodušni da se ne mešaju ili ne prave scene zbog toga što neke druge osobe privlače njihovog voljenog partnera, sigurno će biti prezreni i ismejani od strane svojih radikalnih prijatelja. Njega će nazvati degenerikom ili kukavicom i često će mu se imputirati neka sitna materijalna korist. U svakom slučaju, takvi muškarci i žene će biti objekti vulgarnih ogovaranja ili prljavih viceva samo zbog toga što svojoj supruzi, mužu ili ljubavniku/ci ne prave ljubomorne scene ili besno prete da će ubiti prestupnika, već im daju pravo da raspolažu vlastitim telom i svojim emocijama.

Postoje i drugi uzroci za ljubomoru: uobraženost muškarca i zavist žene. Kada je seks u pitanju, muškarac je hohštapler, hvalisavac, koji se uvek hvali svojim osvajanjima i uspehom kod žena. On insistira da igra ulogu osvajača, jer mu je rečeno da žene vole da budu osvajane, da one vole da budu zavedene. Pošto se oseća kao jedini petao u kokošinjcu, ili kao bik koji mora da ukrsti rogove sa drugim bikom da bi osvojio kravu, on se, u svojoj uobraženosti i aroganciji, oseća smrtno pogođenim onog trenutka kada se na sceni pojavi suparnik – sceni na kojoj čak i prefinjeni muškarci smatraju da ženina seksualna ljubav može da pripada samo jednom gospodaru.

Drugim rečima, u devedeset devet odsto slučajeva, preduslov za ljubomoru je ugroženi seksualni monopol, udružen sa izbezumljenom muškom taštinom.

Strah za svoju egzistenciju je ono što neizbežno izaziva ljubomoru kod žene – strah za sopstveni materijalni položaj i egzistenciju svoje dece – kao i sitna zavist, jer druga žena stiče naklonost onog muškarca koji je izdržava. Ako hoćemo da budemo pravedni prema ženi, treba reći da je njen jedini ulog u trgovini vekovima bio njena fizička privlačnost, i da zbog toga ona mora zavideti drugoj ženi na šarmu i vrednostima kojima ova ugrožava njen dragoceni posed.

Groteskna strana celog problema je da muškarci i žene često postaju veoma ljubomorni zbog onih do kojih im zapravo nije ni stalo. Iz toga sledi da nije u pitanju njihova povređena ljubav, već njihova povređena sujeta i zavist koje se bune protiv "strašne povrede" koja im je naneta. Najverovatnije je da žena nikad nije ni volela čoveka u koga sada sumnja i koga uhodi. Najverovatnije je da ona nikad nije ni učinila neki napor da zadrži njegovu ljubav. Ali onog trenutka kada se konkurencija pojavi, ona počinje da vrednuje svoj seksualni posed i smatra da su, u cilju odbrane, sva sredstva dozvoljena – koliko god ona bila opaka ili prezrenja vredna.

Očigledno je da ljubomora nije rezultat ljubavi. Kada bi istražili većinu slučajeva ljubomore, najverovatnije bi videli da, što manje dvoje ljudi vezuje velika ljubav, to je jača i prezira vrednija njihova ljubomora. Oni, koji su povezani unutrašnjom harmonijom i jedinstvom, nisu u strahu da će njihovo međusobno poverenje i sigurnost veze biti ugroženi ako jedno od njih privuče neko drugi, niti će se, kao što je to čest slučaj među ljudima, njihova veza završiti zlim neprijateljstvom. Oni možda neće moći da uključe u svoj intimni život osobu koju je njihov voljeni/a izabrao/la – niti od njih to treba očekivati – ali to ne daje ni jednom od njih pravo da poreknu neizbežnost te privlačnosti.

Pošto ću, kroz dve nedelje, govoriti o raznovrsnosti i monogamiji, ja se ne bih na tome večeras zadržavala, ali bih samo rekla da mislim da je smatrati ljude koji mogu da vole više od jedne osobe perveznim ili nenormalnim, manifestacija velikog neznanja. Već sam razmatrala nekoliko uzroka ljubomore i još moram spomenuti instituciju braka koju država i crkva proglašavaju "vezom koju samo smrt može rastaviti". Ovaj stav je prihvaćen kao etički model ispravnog života i ponašanja.

Nije ni čudo da se ljubomora pojavi onda kada je ljubav sa svom svojom raznolikošću i podložnošću promenama sputana i ograničena. Šta drugo osim sitničavosti, zlobe, sumnje i mržnje može da proistekne iz veze u kojoj se muškarac i žena zvanično obavezuju da budu zajedno pomoću formule "od sada ste jedno duhom i telom". Uzmite za primer bilo koji par vezan na taj način – mislima i osećanjima međusobno zavisani, lišeni zanimanja ili želje za nešto ili nekog van njihove veze – pa se zapitajte da li ta veza može da izbegne da, tokom vremena, ne postane puna mržnje i za taj par nepodnošljiva.

Kada ta ograničenja u nekom obliku popuste, a pošto su okolnosti pod kojim se to događa obično degradirajuće i jadne, nije ni čudo da se tada pojavljuju najotrcanije i najzlobnije ljudske osobine i pobude.

Drugim rečima, ljubomora proizilazi iz sadašnjeg neprirodnog ljubavnog i seksualnog života, života koji je posledica mešanja zakonodavstva, religije i morala. To je bič koji šiba i muči jadne smrtnike usled njihove gluposti, neznanja i predrasuda.

Niko ne treba ni da pokuša da se pravda time što će reći da je žrtva ovih okolnosti. Istina je da mi trpimo teret nepravednih društvenih dogovora zbog prinude ili usled moralnog slepila. Ali zar mi nismo svesni pojedinci kojima je cilj da u ljudske odnose unesu istinu i pravdu? Teorija po kojoj je čovek proizvod okolnosti, dovela je do ravnodušnosti i do indolentnog prihvatanja istih tih okolnosti. Pa ipak, opšte je poznato da adaptacija na nezdrav i nepravedan način života samo učvršćuje oba stanja, a da čovek koji je smatran takozvanom krunom stvaranja, obdaren sposobnošću da razmišlja i vidi, i iznad svega, sposobnošću da primeni svoje snage za inicijativu, postaje sve slabiji, pasivniji i sve više fatalista.

Pošto sam pokušala da dokažem da uzroci ljubomore leže u našem zaplašenom i obogaljenom ljubavnom životu i, imajući to u vidu, smatram da postoji moguć lek za ljubomoru. Smatram da svaki muškarac i žena mogu da doprinesu da se izleči ljubomora. Prvi korak ka tome je da priznaju da oni nisu ni vlasnici, ni kontrolori, niti oni koji diktiraju seksualne funkcije supruge ili supruga. Drugi korak je da oboje treba da postanu dovoljno ponositi, pa da ne prihvate ljubav ili izraze ljubavi koja nije rado ili dobrovoljno data. Sve što se nudi iz obaveze koju brak nalaže, nije prava stvar. To je nešto lažno. Šta god pokušavamo da zadržimo na silu, ljubomornim scenama ili pretnjama, kroz špijunažu i njuškanje, preko podlih trikova i mučenja duše, nije vredno našeg truda. To samo ostavlja loš ukus u ustima i sumnje koje uništavaju dušu i srce u razmišljanju da li smo ili nismo uspeli da vratimo zalutalo jagnje.

Nema ničeg strašnijeg i kobnijeg od kopanja po životnoj suštini, kako svojoj tako osobe koja se voli. To samo može da dovede do kidanja i ono malo tankih niti ljubavi koje u vezi još uvek postoje i da nas konačno dovede do poslednje tačke, one koju ljubomora pokušava da spreči, a to je da dođe do prestanka ljubavi, prijateljstva i poštovanja.

Ljubomora je zaista loše sredstvo da se ljubav obezbedi, ali je sasvim sigurno sredstvo za uništenje čovekovog samopoštovanja. Jer ljubomorni ljudi, kao narkomani, padaju na najniži stupanj lestvice i na kraju izazivaju samo odvratnost i prezir.

Kod ljudi koji su sposobni za uzvišene i plemenite misli, bol zbog gubitka ljubavi ili zbog neuzvrćene ljubavi nikada neće učiniti da ta osoba postane prosta. Oni koji su osetljivi i plemeniti mogu samo da se zapitaju da li bi oni sami mogli da podnesu bilo koje odnose koji proističu iz obaveze – i njihov odgovor bilo bi jedno naglašeno NE. Ali većina ljudi ipak nastavlja da živi pored druge osobe i kada je davno prestala da živi sa njom – a to je život koji može biti dovoljno plodno tle za razvoj ljubomore, čije manifestacije idu od otvaranja tuđih pisama do ubistva. U poređenju sa takvim strahotama, otvorena preljuba izgleda kao čin hrabrosti i oslobođenja.

Jaka zaštita od vulgarnosti ljubomore je saznanje da muškarac i žena nisu jedno telo i duša. Oni su dva ljudska bića, različitih temperamenata, osećanja i emocija. Svako od njih je mali kosmos za sebe, zadubljen u svoje misli i ideje. Sjajno i poetično je ako se ova dva sveta nađu u slobodi i ravnopravnosti. Čak i da taj susret traje kratko, on se već isplati. Ali onog trenutka kada su ta dva sveta prisiljena da budu zajedno, sva lepota i miomiris

prestaju i često ostaje samo mrtvo lišće. Ko shvati ovu istinu smatraće da je ljubomora ispod njegove časti i neće dozvoliti da mu, kao Damoklov mač, stalno visi nad glavom.

Dobro je da ljubavnici ostave širom otvorena vrata svoje ljubavi. Kada ljubav može da dolazi i odlazi bez straha da će je presresti psi čuvari, ljubomora će se retko ukoreniti – jer će uskoro naučiti da tamo gde nema brava i ključeva nema ni mesta za sumnje i nepoverenje, ta dva elementa koji podstiču ljubomoru.

Prevod iz knjige:

Red Emma Speaks, An Emma Goldman Reader, Third Edition, Compiled and Edited by Alix Kates Shulman, Humanity Books, Amherst, New York, 1966.

Članak originalno izašao u knjizi: *Anarhism and Other Essays*, Mother Earth Publications, 1910.

Preveli:

Vanda Perović i Aleksandar Ajzinberg

BIOGRAFIJA EME GOLDMAN

Ema Goldman je rođena u jevrejskoj četvrti malog ruskog grada u današnjoj Litvaniji, 27. juna 1869. Među uspomenu na detinjstvo jeste i svedočenje o nasilju nad ženama i decom, ugnjetavanje seljaka od strane zemljoposjednika, getoizacija Jevreja, koji su često bili prisiljeni da se sele u potrazi za poslom, te beskrajni niz sitnih korumpiranih službenika koji iznuđuju mito od bespomoćnog naroda. Njen porodični život nije bio jednostavan. Svom ocu, koga opisuje kao "noćnu moru svoga detinjstva", bila je omiljeni povod za česte provale besa. Njena majka, koja je umela da rečito i uverljivo govori u ime mladića koje je ruska vojska htela da regrutuje, bila je emocionalno udaljena od svoje dece i često depresivna.

Sa trinaest godina zajedno sa porodicom seli se u jevrejski geto Sankt Petersburga, gde je atmosfera bila naelektrisana idejom revolucije. Ruski populist i nihilisti zapalili su njenu maštu i usadili joj veru da se nepravdi može i mora suprotstaviti. Kao gorljiva čitateljka, Ema Goldman je upijala zabranjene romane i političke traktate, a uzor je otkrila u mladim ženama odanim revoluciji. Očajnički je želela da pomogne u stvaranju novog sveta jednakosti, pravde i porodičnog sklada.

Njen otac nije delio takvu viziju njene budućnosti, već je bio odlučan da je mladu uda i da je prisili da vodi konvencionalan život. Njegovi naponi da joj, sa petnaest godina, osigura veridbu, ubrzali su njen beg od kuće. Ona i njena starija sestra iz Rusije beže u Ameriku. Puna optimizma Ema Goldman dolazi u novu zemlju, za koju je verovala da će joj omogućiti beg od tradicionalnih prepreka ženskoj slobodi, tako jakih u stvarnom svetu. Godine 1885. zajedno sa rođacima, naseljava se u jevrejskom getu u Ročesteru, u državi Nju Jork. Na žalost, otkrila je da se porodični život u jevrejskom getu Ročestera i mukotrpan rad u fabrici tekstila ne razlikuju bitno od onog što je ostavila za sobom u Rusiji. Tražeći novu slobodu intimnog života u Americi, Ema Goldman se ubrzo zaljubljuje u fabričkog radnika i odlučuje da se uda za njega.

Godine 1886. jedan šokantan politički događaj menja joj život. Da bi se suprotstavili brutalnom gušenju štrajka u firmi MekKormik Harvester, radnički i radikalni aktivisti održavaju masovni miting na trgu Hajmarket u Čikagu. Eksplodirala je bomba, koja je usmrtila sedam policajaca i ranila mnoge demonstrante u gužvi. Za taj incident su optužene anarhističke vođe. Iako su dokazi na suđenju bili neodrživi i nepotpuni, četvorica optuženih su osuđeni na smrt i pogubljeni. Kada je saznala za političko suđenje i uverenja anarhista,

odmah je prepoznala sličnosti između njihovih ideja i ideja ruskih populista. Počela je da čita sve što je o anarhizmu mogla pronaći. Svesno je odlučila da svoj život posveti idealima anarhizma, kako bi dokazala da poruka mučenika sa trga Hajmarket nije umrla zajedno sa njima.

Kako se kristališu njene političke ideje, tako nastupaju promene i u njenom privatnom životu. Prihvativši stigme razvoda, Ema Goldman napušta muža i kreće u novi život, najpre u Nju Hejven, a potom u grad Nju Jork. Godinu dana kasnije, živi u komuni sa ostalim ruskim anarhistima, među kojima je i njena prva velika ljubav i doživotni saputnik, Aleksander Berkman. Dvadesetogodišnja idealistkinja ubrzo postaje istaknuta članica emigrantske anarhističke zajednice Nju Jorka.

Ta novonastala stabilnost potkopana je 1892. kada je Henri Klej Frik iz kompanije Kernegi Stil izazvao krvavi sukob sa radnicima tokom štrajka u fabrici Kernegi u Houmstedu, Pensilvanija. Berkman i Goldmanova odlučuju da uzvrate: Berkman odlazi u Houmsted da ubije Frika, da bi svetu pokazao da nasilje izaziva nasilje i da radnici više neće prihvatiti brutalnost vlasnika kapitalističkih fabrika. Taj čin je odjeknuo – Berkman je ranio Frika, ali ga nije ubio. Odslužio je kaznu od četrnaest godina zatvora, ne kao heroj radničke klase, već kao katalizator ponovnog oživljavanja straha od anarhista u čitavoj naciji. Nedovoljni dokazi za saučesništvo pri pokušaju ubistva Frika spasili su Emu Goldman od zatvora, no njenu opšte poznatu vezu s Berkmanom štampa je iskoristila i napravila senzacionalistički portret "Crvene Eme", strašnog demona neobuzdane seksualnosti i nasilja.

Ta nasilna slika ponovo je na snazi 1901, kada je na predsednika Vilijama MekKinlija izvršio atentat Leon Čolgoš, tvrdeći da je anarhista koji deluje pod uticajem Eme Goldman. Iako nije poznavala mladića, koji je očigledno slušao neko od njenih predavanja, smesta je uhapšena kao saučesnica u zločinu. Stigma te povezanosti bila je toliko jaka da je, čak i nakon što je zbog nedostatka dokaza puštena, prošlo još nekoliko godina pre no što se sa sigurnošću smela pojavljivati u javnosti pod vlastitim imenom. No čak i tada, izazivala je sudbinu nastavljajući da se pojavljuje na odabranim sastancima. Do trenutka kada se ponovo pojavila u javnosti, njena su predavanja imala predznak sumnje u efikasnost taktika individualnih činova političkog nasilja, s jednim pozivom publici: molila ih je da se odupru sklonosti odbacivanja političkih zatvorenika čije se taktike možda razlikuju od njihovih. Na temelju svog sve čvršćeg uverenja da je "najnasilniji element društva neznanje", osniva politički i književni časopis *Majka Zemlja* (Mother Earth), koji je izlazio od 1906. do 1917. Časopis nije bio samo forum anarhističkih ideja i novosti o međunarodnim kretanjima, već i prilika za objavljivanje pesničke i dramske kritike. Upoznao je svoje pretplatnike s dramaturzima poput Ibzena, Strindberga i Šoa, te političkim ilustratorima i umetnicima poput Men Reja. Časopis se distribuirao i izvan Amerike. Kako je rastao međunarodni ugled Eme Goldman, tako se postepeno Evropom širio i uticaj časopisa i njegova čitalačka publika.

Ema Goldman proširila je svoj uticaj u Sjedinjenim Državama preko nacionalne predavačke turneje, održane u ime časopisa. Gotovo 10 godina, od 1908. do 1917, na putovanjima joj je pomagao šarmantni i ekstravagantni menadžer, doktor Ben Rejtman. Ema i Ben prokrstarili su zemljom pojavljujući se pred sve brojnijom publikom, koja je želela da zna sve o njenim političkim i društvenim izazovima, ceneći podršku koju je pružala svim tadašnjim lokalnim radničkim i političkim bitkama. Na primer, na turneji 1910. godine Ema je govorila 120 puta za 25 000 ljudi, u 37 gradova u 25 država.

Njeni govori su bili raznovrsni i o raznolikim temama. Za nju nije bilo neuobičajeno da jedno veće govori o "posredničkom polu: rasprava o homoseksualnosti", a sledeće o "društvenoj vrednosti moderne drame". Ceneći književnost i dramu kao moćne pokretače za buđenje društvenih promena, posebno po pitanju pola i roda, Ema je prihvatila izazov i pokušala da skrene pažnju i obrazuje američku javnost o važnosti moderne evropske i ruske drame. Smatrala je da je obrazovanje proces koji traje čitav život, te da javne škole često iz svog programa isključuju provokativne rasprave koje dovode u pitanje status quo. Kao predstavница pokreta Savremena škola (Modern School), koji se zalagao za nezavisnost i kreativnost, često je tvrdila da su škole pod pokroviteljstvom države "za dete isto što i

zatvor za optuženika, kasarna za vojnike, mesta na kojima se koriste sva sredstva da se slomi volja deteta, te da ga se oblikuje, mesi i gnječi u nešto sasvim strano sebi samom”.

To njeno verovanje u važnost širenja iskustva pojedinca imalo je posebnog značaja za žene. Ema Goldman biće upamćena zbog svog pionirskog rada na oslobađanju žena, utvrđivanju kontrole začeca kao osnovnog elementa u većoj bici za seksualno i ekonomsko oslobađanje žena. Ema Goldman je verovala da je zakon koji ženama onemogućava pristup sredstvima kontrole rađanja simptom opšte društvene i ekonomske nepravde, kao i poseban vid tlačenja žena. Bila je politička mentorka mlade Margaret Sanger, premda se ona na kraju razdvojila od Eme Goldman, usredsredivši se na jedan pragmatični cilj, dobijanje zakonskog prava distribucije informacija o kontroli rađanja. Ema Goldman nastavila je da insistira na svom stavu da je bitka za žensku kontrolu nad svojim telom tek deo šire borbe protiv socijalnih, ekonomskih i političkih razloga koji podstiču i održavaju nejednakost.

To nije jedina prilika u kojoj se Ema Goldman razilazila s ostalim feministkinjama svoga doba. Kritikovala je i ženski pokret sifražetkinja, koje su tvrdile da je glasanje najbolje sredstvo koje može osigurati jednakost žena, ukazujući na to da pravo glasa neće na pravi način odgovoriti na pitanje oslobođenja žena iz radničke klase, niti će osigurati bolji oblik vladavine.

Ema Goldman je rečito govorila o političkim dimenzijama privatnog života i žene iz kruga sifražetkinja i izvan njega okupljale su se na njenim predavanjima. Posebno je bilo zanimljivo njeno predavanje “Ljubav i brak”, u kome je, u odnosu na položaj žene, analizirala i uobličila oslobađajući potencijal slobodne ljubavi nasuprot krutim aspektima bračnog života. Kao anarhistkinja nadala se da će pružiti živi primer svojih ideala. No, privatno je patila, iscrpljujući se sumnjama da je njen vlastiti ljubavni neuspeh razlog zbog koga ne zaslužuje da bude glasnica te poruke. Strastvena pisma napisana za vreme ljubavne priče sa menadžerom Ben Rejtmanom, otkrivaju tamna osećanja ljubomore, koja su nastala istovremeno sa rečitim govorima za govornicom o potrošnom učinku koji posesivnost ima na ljubav. Slično je pisala Benu i o svojoj čežnji za sigurnošću i odmorom, dok je istovremeno postala simbol i nosilac potpune nezavisnosti žene. Njene unutrašnje sumnje i strahovi nagnali su je da napiše Benu da, ako ostane “pokorni rob ljubavi”, podneće “optužbu pred sudom svog vlastitog razuma”.

Njena rečitost o temama iz privatnog života i njegovim vezama sa političkim i društvenim snagama delimično su ključ njene popularnosti. Osetivši pretnju njene anarhističke politike, njene moći uveravanja u raspravama o temama koje su često bile smatrane tabuom, policija i lokalne vlasti često su zabranjivali njena predavanja. Nužno je usledila rasprava o slobodi govora. Njeno neumorno naglašavanje kritičke važnosti prava na slobodu govora u demokratskom društvu na posletku je utrlo put primeni prava navedenih u Prvom amandmanu (misli se na američki ustav). Rušeći ogromne prepreke na putu ka slobodi govora, Ema Goldman je platila za svoje principe. Većinu svog života kao odrasla provela je pod nadzorom, bezbroj je puta uhapšena i zatvarana, a poslednjih 18 meseci u Americi provela je u zatvoru pod optužbama. Njena najduža zatvorska kazna bila je direktna posledica organizovanih napora protiv nedobrovoljnog regrutovanja mladića u vojsku. Nekoliko nedelja pošto je Amerika ušla u Prvi svetski rat, Ema Goldman i njen stari prijatelj Aleksander Berkman pomogli su u organizovanju Lige protiv regrutacije, za obrazovanje i ohrabivanje prigovarača savesti. Ranije se Ema Goldman protivila američkoj ekspanziji u špansko-američkom ratu, te je osuđivala britanski imperijalizam u boerskom ratu, no patriotska groznica koja je pratila Prvi svetski rat stvarala je ozbiljnu netolerantnost prema neistomišljenicima, smatrajući takvo protivljenje ratu “jasnom i opasnom pretnjom” naciji. Osuđeni su na dve godine zatvora, uz mogućnost deportacije nakon puštanja. Uplašena radničkim pokretom nakon Prvog svetskog rata i sve češćim bombaškim napadima, Vilsonova administracija se organizovala protiv najosetljivijih i najnaprednijih organizacija. Tek što je puštena iz zatvora 27. septembra 1919, Emu je ponovo uhapsio mladi Dž. Edgar Huver, direktor obaveštajne službe Ministarstva pravosuđa. Pišući izveštaj i gradeći parnicu protiv Eme Goldman, Huver je u senci rovario kako bi uverio sudstvo da joj oduzmu pravo

državljanstva i da je deportuju. Dvadeset prvog decembra 1919. Ema Goldman, Berkman i još 247 radikala rođenih izvan Amerike poslani su u Sovjetski Savez.

Uz izuzetak kratke predavačke turneje 1934. godine, preostalu 21 godinu života Ema Goldman provela je izvan Amerike. Tokom tog razdoblja živela je u Rusiji, Švedskoj, Nemačkoj, Francuskoj, Engleskoj, Španiji i Kanadi, ne uspevajući da pronađe politički "dom" izvan Sjedinjenih Država. Nigde se nije osećala sputanijom nego u rodnoj Rusiji. Bila je šokirana bezobzirnom autoritarnošću boljševičkog režima, surovom opresijom nad anarhistima i nepoštovanjem ličnih sloboda. Budući da je bila među prvima koji su glasno s leve kritikovali Sovjetski Savez, udaljila se od mnogih svojih sledbenika u Evropi i Americi. Godine 1920. sastala se sa Lenjinom, koga je ispitivala o nedostatku slobode govora i štampe u Sovjetskoj Rusiji. Izgubivši sve iluzije o smeru kojim se revolucija kretala, Goldmanova i Berkman najzad napuštaju Rusiju.

Izgnana, lutajući od zemlje do zemlje, Ema se osećala sputanom i često depresivnom. Tokom 20-ih i 30-ih godina, boreći se za ekonomsko preživljavanje, upuštala se i u raznovrsne književne projekte. Najzahtevniji proizvod tog razdoblja samoispitivanja je njena dirljiva autobiografija na 1000 stranica, "Živeći svoj život" (1931).

Ema Goldman imala je 67 godina kada je u julu 1936. izbio Španski građanski rat. Kada su španski saborci zatražili da vodi njihovu englesku propagandnu kampanju, posećivala je kolektivizirane gradove i farme u Aragonu i Levantu i bila je oduševljena onim što joj se činilo da je početak prve istinske anarhističke revolucije. Poljuljana, ali ne i poražena Frankovim trijumfom, početkom 1939. godine Ema se seli u Kanadu, gde je poslednje godine svog života posvetila osiguravanju političkog azila za žene i decu izbeglice iz Španije, objavljujući članke o zakonskim ograničenjima slobode govora u Kanadi, te vodeći kampanje u ime stranaca radikala kojima pretila deportacija u fašističke zemlje.

Nakon njene smrti 14. maja 1940, američki doseljenički biro dozvolio je da se njeno telo prenese u Sjedinjene Države. Sahranjena je na groblju Valdheim u Čikagu, nedaleko od anarhista s Hajmarketa koji su je toliko inspirisali.

HRONOLOGIJA DOGAĐAJA U ŽIVOTU EME GOLDMAN

1869. Ema Goldman rođena je u Kovnu, Litva

1885. Ema emigrira u Sjedinjene Države i smešta se u Ročesteru, Nju Jork

1886. Bombe na Hajmarketu: na vrhuncu borbi za osmočasovni radni dan na policiju je bačena bomba na masovnom protestu na trgu Hajmarket u Čikagu, u znak protesta protiv policijskog pucanja na štrajkače u fabrici MekKormik Riper Vorks dan ranije. Premda počinitelj nikada nije otkriven, osam anarhističkih vođa optuženo je za ubistvo i proglašeno krivima.

1887. Ema Goldman udaje se za Džejkoba Kersnera i dobija američko državljanstvo. Nesrećna je u braku i sve je više privlači anarhizam. Iste godine se rastaje od Kersnera.

Pogubljenje četiri anarhista s Hajmarketa.

1889. Ema Goldman se seli u Nju Jork.

1890. Njena prva predavačka turneja, govori u Ročesteru, Bafalu i Klivlendu.

1892. Houshield, PA, štrajk čeličane doveo je do krvavog sukoba između štrajkača i Pinkerton detektiva; saborac Eme Goldman, Aleksander Berkman, pokušao je atentat na Henria Klark Frika, nadzornika kompanije Kernegi Stil, zbog čega je osuđen na 22 godine zatvora; Goldmanova je osumnjičena da je pomogla u planiranju atentata.

1893. Ema Goldman je osuđena zbog govora na demonstracijama nezaposlenih na Union Skveru u Nju Jorku. Okrivljena je zbog pomaganja i učestvovanja u nezakonitom okupljanju i osuđena na godinu dana zatvora u Blekvel Ajlandu, gde je radila kao bolničarka za ostale zatvorenike.
1894. Štrajk u železničkoj kompaniji Pulman protiv otpuštanja i smanjenja plata proširio se na mnoge zapadne železnice, nakon što su Pulmanovi štrajkači poslali zahtev za podrškom predsedniku američkog železničkog sindikata Judžinu Debsu; štrajk je prekinut sudskom intervencijom federalnih trupa protiv sindikata po naređenju predsednika Grouer Klivlenda.
1895. – 1896. Ema Goldman se zvanično školuje za za bolničarku u Beču.
1898. Špansko – američki rat: Filipine, Porto Riko i Guam Španija prepušta pobedničkim SAD.
1901. Anarhista izvršava atentat na predsednika Vilijama MekKinlija. Ema Goldman je nepravedno osumnjičena, uhapšena, zadržana na ispitivanju i puštena. Nakon toga menja ime i odlazi u ilegalu kako bi izbegla zlostavljanje od strane javnosti.
1903. Ema Goldman pomaže pri osnivanju Lige za slobodu govora u Nju Jorku, kao odgovor na prvi sudski progon pod federalnim anti-anarhističkim zakonom, koji je anarhistima zabranjivao ulazak u zemlju.
1905. Osnivanje Industrijskih radnika sveta (Industrial Workers of the World – IWW).
1906. Časopis *Majka Zemlja* osniva Ema Goldman i njeni saborci; izlazio je do 1917. godine.
1906. Ema Goldman započinje godišnju turneju predavanja kako bi skupila novac za časopis, govoreći o širokom rasponu tema, uključujući modernu evropsku dramu, jednakost i nezavisnost žena, seksualnost i slobodnu ljubav, vaspitanje i obrazovanje dece i religiozni fundamentalizam.
- Aleksander Berkman pušten je iz zatvora.
1908. Ema Goldman odbijaju korišćenje auditorijuma u Čikagu za predavanja; upoznaje Ben Rejtmana, koji joj nudi svoj "Hobo Hal". Ben postaje njen ljubavnik i menadžer predavačkih turneja.
- IWW-a bitka za slobodu govora u Misuriju, Mont. (Bitke za slobodu govora često su se dešavale u tom razdoblju, kada su lokalne vlasti zabranjivale javna okupljanja ljudima poput Eme Goldman i organizacijama poput IWW-a, koje su pokušavale da na javnim tribinama izlože svoje poglede).
1909. Bitka za slobodu govora IWW-a u Spokejnu, Vašington.
1910. Objavljen "Anarhizam i drugi eseji" Eme Goldman
1911. U požaru u kompaniji Trajengl Šrtvejst u Nju Jorku poginulo 146 ljudi, uglavnom mladih žena, jer su izlazi bili zaključani kako bi se sprečio ulazak sindikalnim vođama u fabriku, te radnici/e nisu mogli da izađu, zbog čega su mnogi bili prisiljeni na smrt.
1912. Bitka za slobodu govora u San Dijegu; Ben Rejtmena protivnici zlostavljaju i teraju iz grada.
- Štrajk tekstilaca u Lorensu, Mass., koji vodi IWW.
1913. IWW organizuje štrajk u Patersonu, N.J., mlinovi Kolorado; štrajk rudara protiv niskih nadnica, opasnih uslova rada i dominacije kompanija nad svim aspektima njihovih života. Izložba Armori Šou u Nju Jorku prvi put donosi modernu evropsku umetnost američkoj publici; nastaje javni skandal.
1914. Objavljuje se knjiga Eme Goldman "Društvena važnost moderne drame".
Masakr u Ladlou; nacionalna garda Kolorada i osiguranje rudnika napadaju naselje rudara štrajkača i njihovih porodica; među mrtvima su 2 žene i 11 dece. Za uzvrat, rudari pripremaju oružanu pobunu, koju nakon 10 dana slamaju federalne trupe.
U Evropi počinje Prvi svetski rat.
1915. - 1916. Ema Goldman često drži predavanja o kontroli začeca i nekoliko puta je uhapšena. Jednom prilikom je provela 15 dana u zatvoru zbog distribucije informacija o kontroli rađanja.

1916. SAD objavljuju rat Nemačkoj i tako ulaze u Prvi svetski rat. Federalna vlada proglašava opštu mobilizaciju.
Ema osniva Ligu protiv regrutacije zajedno s Berkmanom, M. Elenor Fildžerald i Leonardom Abotom koji se suprostavljaju mobilizaciji.
Goldmanova i Berkman optuženi i osuđeni na 2 godine zatvora zbog urote protiv mobilizacije.
Donešen zakon o špijunaži.
1918. Donešen zakon o protivdržavnoj delatnosti.
1918. - 1919. Ema služi kaznu u Državom zatvoru u Džeferson Sitiju, Mo; Berkman je u Federalnom zatvoru u Atlanti.
1919. Ema i Berkman su deportovani iz Sjedinjenih Država sa 247 drugih radikala stranaca. (Njenog muža je vlada 1908. godine lišila državljanstva kako bi ga i Ema izgubila. Zakon o strancima iz 1918. godine predviđa da stranac u svakom trenutku nakon ulaska u Sjedinjene Države može biti deportovan ako se ustanovi da je anarhista.)
1919. - 1920. "Crveni ožiljak"; u SAD netolerancija i sumnjičavost prema strancima raste u posleratnim godinama, dok boljševici učvršćuju svoju pobjedu u Rusiji stvarajući strah od Svetske revolucije; vrhunac nastupa 1920. u Palmerovim racijama, kada su hiljade radikala rođenih van Amerike ispitivani; mnogi od njih su deportovani.
1920. Potvrđen 19. amandman Ustava (koji ženama daje pravo glasa).
Sako i Vanzeti, dvojica italijanskih anarhista, uhapšeni zbog ubistva članova osiguranja plata u Masačusetsu; optuženi su smatrani žrtvama, za to vreme tipičnog neprijateljstva prema radikalima i strancima; taj je utisak bio potvrđen tokom suđenja.
1920. - 1921. Ema i Berkman u egzilu u Sovjetskoj Rusiji, gde se suprostavljaju boljševičkom ograničenju slobode govora i izražavanja, naročito suzbijanju anarhista.
1921. Decembar; Ema i Berkman napuštaju Rusiju.
1922. - 1924. Izbeglištvo u Berlinu, posle kratkog boravka u Stokholmu, Švedska.
1923. Ema objavljuje "Moj gubitak iluzija o Rusiji"
1924. - 1926. Ema živi u Londonu, pišući i održavajući predavanja o uslovima u Sovjetskoj Rusiji i o modernoj drami.
1926. - 1928. Ema živi u Kanadi. U Torontu piše i drži predavanja o Rusiji, modernoj drami i društvenim pitanjima.
1927. Pogubljenje anarhista Saka i Vanzetija uzrokuje međunarodno negodovanje.
1928. - 1936. Ema nalazi inspiraciju za svoje pisanje i zaklon nakon predavačkih turneja u kući u Sen Tropeu u Francuskoj, koju je za nju kupila filantropkinja Pegi Gugenhajm.
1931. Ema objavljuje svoju biografiju "Živeti svoj život"
1932. Ema drži predavanja po Skandinaviji i Nemačkoj o zlu fašizma i usponu nacizma.
1933. Ema Goldman je proterana iz Holandije.
1934. Dobila je ulaznu vizu za Sjedinjene Države za turneju od devedeset dana.
1936. Bolestan od raka, Berkman je izvršio samoubistvo.
1936. - 1938. Ema posećuje Španiju i pridružuje se lojalistima u Španskom građanskom ratu; kasnije otvara kancelariju u Londonu kako bi prikupila podršku za španske anarhiste koji se bore na strani lojalista.
1939. Ema se nakon poraza španskih lojalista seli u Kanadu kako bi prikupila novac za žene i decu izbeglice iz građanskog rata.
1940. Umire u Torontu, a sahranjena je u Čikagu, nedaleko od mučenika sa Hajmarketa, koji su je prvi nadahnuli 1887. godine.